ISSN: 1012-0165

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Science

Cilt/*Volume*: 12 Sayı/*Issue*: 1

Ocak / *January* – 2002

ELAZIĞ

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Science

ISSN: 1012-0165

YAYIN İLKELERİ / ***The principals of the publication***

Her yıl Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere iki sayı halinde yayımlanır.
This journal is published two issues in January and July every year.

Dergide sosyal bilimler alanlarında Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış özgün araştırma makaleleri yayımlanır.
Original articles written in Turkish or in any foreign languages are published in the area of social science in this journal.

Yazılar yayınlama ve danışma kurulunun onayından geçtikten sonra yayımlanır.
Articles are published after approving of editorial and advisory boards.

Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.
All writers are responsible for the content of the articles.

Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.
No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without referring the name of the journal.

Cilt/*Volume*: 12 Sayı/*Issue*: 1

ISSN: 1012-0165

EDİTÖR / *Editor*
Prof.Dr.Ahmet BURAN
Enstitü Müdürü

EDİTÖR YARDIMCILARI
Associate Editors
Yrd.Doç.Dr. Ali YİĞİT
Yrd.Doç.Dr. Mehmet ÇEVİK

YAZI İŞLERİ / *Editorial Secretary*
Hüseyin DONMUŞ
Ahmet KILIÇ
Fazilet CESUR
Ayşen YILMAZ

Yazışma Adresi / *Correspondence*

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

23119 - ELAZIĞ

tlf : 0-424-212 27 09
faks : 0-424-233 21 80
e.mail: sbedergi@firat.edu.tr
Web: http://www.firat.edu.tr/akademik/enstituler/sosyal/dergi.htm

Kapak/ *Cover Design*: Sabri KARADOĞAN
Dizgi / *Composition***:** Ali YİĞİT
Baskı / *Print***:** Güven Ofset ve Matbaacılık
tlf : 0-424-236 53 87
ELAZIĞ - 2002

YAYIN KURULU
Editorial Board
Prof.Dr.Ahmet BURAN
Yrd.Doç.Dr. Ali YİĞİT
Yrd.Doç.Dr. Mehmet ÇEVİK

BU SAYININ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU
Advisory Board

Prof.Dr. Yaşar AKBIYIK (İzzet Baysal)
Prof.Dr. Ali AKTAN (Erciyes)
Prof.Dr. Zeki ARIKAN (Ege)
Prof.Dr. Erhan ATİKER (İstanbul)
Prof.Dr. Ahmet BURAN (Fırat)
Prof.Dr. Vehbi ÇELİK (Fırat)
Prof.Dr. Hayati DOĞANAY (Atatürk)
Prof.Dr. Ali Fuat DOĞU (Ankara)
Prof.Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes)
Prof.Dr. S.Selçuk GÜNAY (Atatürk)
Prof.Dr. Yusuf IŞICIK (Selçuk)
Prof.Dr. Tülin İÇLİ (Hacettepe)
Prof.Dr. İlhan KAYAN (Ege)
Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ (Selçuk)
Prof.Dr. Nadim MACİT (Gazi)
Prof.Dr. Erdoğan MERÇİL (İstanbul)
Prof.Dr. Ali ÖZÇAĞLAR (Ankara)
Prof.Dr. İsmail ÖZÇELİK (Kırıkkale)
Prof.Dr. Ramazan ÖZEY (Marmara)
Prof.Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Fırat)
Prof.Dr. Nazım Hikmet POLAT (Cumhuriyet)
Prof.Dr. Enver Tahir RIZA (Dokuz Eylül)
Prof.Dr. İshak YAZICI (Ondokuz Mayıs)
Prof.Dr. Serap YILMAZ (Ege)
Prof.Dr. Kemalettin YİĞİTER (Atatürk)
Doç.Dr. Kamil AYDIN (Atatürk)
Doç.Dr. Mesut AYDIN (İnönü)
Doç.Dr. Vahdettin BAŞÇI (Atatürk)
Doç.Dr. Abit BULUT (İnönü)
Doç.Dr. İsmail ÇETİŞLİ (S.Demirel)
Doç.Dr. Musa DUMAN (İstanbul)
Doç.Dr. Emir ERDEN (İnönü)
Doç.Dr. Mehmet GÜROL (Fırat)
Doç.Dr. İbrahim KAVAZ (Fırat)
Doç.Dr. E.Murat ÖZGÜR (Ankara)
Doç.Dr. Mehmet ŞİŞMAN (Osmangazi)
Doç.Dr. Halil İbrahim YALIN (Gazi)

İÇİNDEKİLER / *CONTENT*

Coğrafya / *Geography*

Selçuk HAYLİ Erzincan Ovasında Genel Arazi Kullanımı
General Land Usage in Erzincan Plain 1

M.Ali ÖZDEMİR, Murat SUNKAR Çelikhan Ovası (Adıyaman) ve Çevresinin Jeomorfolojisi
Geomorphology of the Çelikhan Plain (Adıyaman) and Its Surrounding Area 25

Ali YİĞİT Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü
A District Study of the Southeastern Taurus 47

Dil ve Edebiyat / *Language and Literature*

Nesrin GÜLLÜDAĞ Sarıkamış Başköy'de Kişi Adları
Personal Names in Başköy/Sarıkamış 79

Tarık ÖZCAN Nur Baba Romanında Nigâr Hanımın Niyet ve Eylemleri Üzerine Bir Çözümleme
An Analysis on Intentions and Actions of Nigar Hanım in Nur Baba Novel 87

Çimen ÖZÇAM İntikad'a Göre Muallim Naci ve Beşir Fuad'ın Dilimize Bakışları
View of Muallim Naci and Beşir Fuad on Turkish Language According to İntikad. 97

Hatice ŞAHİN Bursa Şer'iyye Sicillerinin Dili Üzerine Bir İnceleme Denemesi
An Introduction To The Language Used In The Bursa Judge Records 101

Güler ÜLKÜ YALÇIN Identifying Strategies For Comprehension of A News Text and Testing Language Proficiency Through Cloze Procedure
Bir Haber Metnini anlama Stratejilerinin Belirlenmesi ve Sistematik Boşlukları Olan Metin Tamamlama ile Dil Yeteneğinin Test Edilmesi..... 127

Eğitim Bilimleri / *Education Sciences*

Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ Üniversitelerde Yürütülen Yabancı Dil Derslerine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi *An Evaluation of Students' Views on Foreign Language Classes in Universities (Sample of Fırat University)* 143

Mehmet GÜROL Eğitim Teknolojisinde Yeni Paradigma: Oluşturmacılık
The New Paradigm in Educational Technology: Constructivism 159

Fatih TÖREMEN Eğitim Örgütlerinde Değişimin Engel ve Nedenleri
The obstacles and reasons of the change in educational organizations 185

İktisadi ve İdari Bilimler / *Economics and Administrative Sciences*

M. Emin AKKILIÇ Sağlık Hizmetlerinin Pazarlanması ve Elazığ'daki Bazı Yataklı Tedavi Kuruluşlarında Bir Uygulama *Care Services Marketing and Its Application in Some of Hospitals in Elazığ (The Survey Application to Consumers)*..... 203

Hakan KİTAPÇI, Bülent SEZEN Çalışanların Tatminini Belirleyici Unsurlar Üzerine Bir Araştırma: Kariyer Süreci Örneği *An Empirical Study of Employee Satisfaction and it's Antecedents: A Case of Career Planning* 219

Sosyoloji / *Sociology*

Ömer AYTAÇ Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar
Theorical approaches on leisure 231

Tarih / *History*

Enver ÇAKAR Kanuni Sultan Süleyman Kanun-Nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı *According To The Qanunnâme of Sultan Süleyman I. The Administrative Divisions of The Ottoman Empire In 1522* 261

Aydın ÇELİK Fatımîler Devletinde Bir Türk Komutan Alptekin
Alptekin as a Turk Commander in the Fatimid State 283

Ömer Osman UMAR Suriye'de Fransız Emperyalizmi
French imperialism in Syria 297

İsmail YILDIRIM Osmanlı Demiryolu Politikasına Bir Bakış
An Assay on the Railway Policies of Ottoman 311

İbrahim YILMAZÇELİK 1750-1752 (H.1164-1165) Tarihli Gaziantep Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi *1750-1752 (H.1164-1165) Dated Gaziantep Şer'iyye Register's Presentation and Index* 325

Temel İslam Bilimleri / *Basic Islamic Sciences*

Selim ÖZARSLAN Kur'an'da Tevbe Kavramına Kelâm Açısından Bir Yaklaşım *An Approach of Islamic Theology to the Concept of The Repentance in the Holy Qur'an* 353

H.Mehmet SOYSALDI Vakıfların Günümüzdeki Yeri ve Önemi
The Importance and Place of the Foundations in Our Life 383

Makale Yazım Kuraları / *Writing Instructions for Papers* 401

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 12, Sayı: 1, Sayfa: 47-77, ELAZIĞ-2002

GÜNEYDOĞU TOROSLAR'IN YÖRESEL ETÜDÜ

A District Study of the Southeastern Taurus

Ali YİĞİT*

Özet

Mekan ilişkilerini esas alan bölgesel coğrafya çalışmalarına bir örnek olarak hazırlanan bu makalede; Güneydoğu Anadolu platoları kuzeyini çevreleyecek biçimde bir yay çizen Güneydoğu Toroslar ele alınmıştır. Genel hatlarıyla birbirine paralel uzanan dağ sıraları ve bunların arasına yerleşmiş vadiler ile küçük düzlüklerden oluşan Güneydoğu Toroslar; iklim, bitki örtüsü, yetiştirdiği ürünler ve yaşayış biçimi bakımından çevresindeki diğer alanlardan ayrılır. Kendine özgü coğrafi karakterleri ile bir bütünlük oluşturan Güneydoğu Toroslar içinde belirlenen 11 coğrafi ünite, ortak özelliklerine göre birleştirilerek 5 alt yöre belirlenmiştir. Bu yöreler öne çıkan özellikleri ile tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güneydoğu Toroslar, Yöresel etüt, Doğu Anadolu, Yukarı Fırat.

Abstract

In this article, which was prepared as a sample study on regional geography focusing on spatial relationships, the Southeastern Taurus which curves a line surrounding the north part of Southeastern Anatolian plateau were investigated. The Southeastern Taurus, having mountain ranges parallel each other, valleys among them and small plains, differ from other areas from the point of climate, plant cover and the way of life style. In the Southeastern Taurus, 11 geographical units, combining wholeness with their common features of their own, were combined and five subdistricts were estimated. These districts were defined according to their foremost features.

Key Words: Southeastern Taurus, Regional study, Eastern Anatolia, Upper Euphrates Part

*) Yrd.Doç.Dr. Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü ELAZIĞ, ayigit@firat.edu.tr

GİRİŞ

Bölgesel coğrafya araştırmalarının asıl amacı, yeryüzünü ayrı özellikler gösteren coğrafi birliklere ayırmak, bunların farklı yönlerini ve birbirleri ile olan ilişkilerini belirlemektir. Yani bölgesel coğrafya, farklı yerlerin kendine özgü farklı özelliklerinin ortaya konulması ve bir parçasını oluşturdukları daha geniş sistemlerle ilişkilerinin incelenmesiyle uğraşır. Bunu yapabilmek için de, bölgeyi meydana getiren unsurların bölge yapısındaki rollerini araştırmak ve genel karakterini ortaya koymak gerekir. İşte bu amaçla ülkemizde önceleri yapılan coğrafi araştırmaların temel amacı farklı özelliklere sahip coğrafi üniteleri ayırmak olmuştur. Nitekim *Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri* adlı makalede (ERİNÇ-1945), *Sultan Dağları'ndan Sakarya'ya ve Akşehir* (SANIR-1948), *Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası* (SARIBEYOĞLU-1951), *Samanlı Dağları* (BİLGİN-1967) ve *Coğrafi Tabiata Uygun Sahalar Yönünden Batı Anadolunun Taksimatı* (STEWIG-1967) adlı kitaplarda bu tür incelemelere güzel örnekler verilmiştir. Daha sonraki bazı çalışmalarda kısmen de olsa bu yöntem uygulanmaya çalışılmıştır. Fakat çok zor olan bu yöntem sonradan terk edilerek sistematik çalışma yöntemi hemen herkesçe tercih edilir olmuştur. Bilhassa son yıllarda bölgesel coğrafya adıyla yapılan çalışmaların hemen tamamında ele alınan ünite sistematik olarak incelenmektedir. Bu nedenle bölgesel coğrafya ile sistematik coğrafyanın farkının ne olduğu anlaşılamamaktadır.

Bu çalışmada önce, Güneydoğu Toroslar'ın bölge tasnifleri içindeki yerini belirleyip, sınırlarını ve genel karakterlerini belirttikten sonra alt birimlerin özelliklerini, öne çıkan unsurlarını vurgulayarak açıklamaya çalışacağız. Coğrafi üniteleri belirlerken temel amacımız orada yaşayan insan topluluklarının yaşayış biçimlerini ortaya koymaktır. Zaten coğrafyanın asıl gayesi de, doğal ve ekonomik şartlarla geleneklerin şekillendirdiği insan topluluklarının yaşayış biçimlerini ortaya koymaktır (YÜCEL-1987; 9).

Araştırıcıya geniş bir görüş ve kavrayış derinliği veren bölge araştırmaları, özellikle kültürel bölge oluşumlarının boyutlarını ve sınırlarını belirlemek, sorunlar doğmadan önlemlerin alınmasını ve dengeli, gerçekçi planlar yapılmasını sağlamak bakımından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca ana hatları ile bölgelerin incelenmesi ve sınıflandırılması her çeşit öğretim gayesine hizmet ettiği gibi, halka, devlet adamlarına, iş adamlarına, askeri liderlere ve plancılara herhangi bir konu ya da problem ile ilgili olarak bölge karakteristiklerinin, problemlerin ve imkanların sunulmasını kolaylaştırır. Daha küçük alanların ayrıntılı bölgesel incelemeleri, insanla toprak arasındaki ilişkileri ortaya koymak, kişiler ya da küçük insan toplulukları tarafından topraktan ve doğal

kaynaklardan ne şekilde ve ne dereceye kadar uygun şekilde faydalanıldığını tahlil etmek, olaylar ve olgular arasında alan-sebep ilişkilerini objektif bir şekilde ortaya koymak konusunda büyük yardımlar sağlar (ERİNÇ-1958; 73).

Güneydoğu Toroslar'ın Bölge Tasniflerindeki Yeri

I.Türk Coğrafya Kongresi'nde Türkiye'nin coğrafi bölgelerini belirlemek için oluşturulan komisyonda, bölge ve bölümlerin daha küçük parçaların birleşmesi ile meydana geldiği kabul edilmekle beraber, bunların zamanla yapılacak çalışmalarla belirtilebileceği sonucuna varılmıştır. Daha sonraki çalışmalarda konuyu ele alan çeşitli araştırıcılar bölge ve bölümlerin alt birimlerini, yani yöreleri kendi anlayışlarına göre farklı sayıda ve biçimde belirlemeye çalışmışlardır. Bu konuda oluşmuş ortak bir kanaat bulunmamaktadır. Burada konunun uzmanı olan bazı coğrafyacı bilim adamlarının Güneydoğu Toroslar'ı nasıl ele aldıklarını irdelemeye çalışacağız.

Türkiye'nin coğrafi bölgelere ayrıldığı I.Türk Coğrafya Kongresinden iki yıl sonra sunduğu bir konferansta DARKOT, Yukarı Fırat bölümünün; Uzunyayla, Güneydoğu Toroslar ve kuzeyde buna eşlik eden alçak saha (Elbistan-Muş ovası oluğu) ile Karasu ile Murat ırmağı arasındaki dağlık saha olmak üzere üç yöreye ayrılabileceğini belirttikten sonra, yeryüzü şekillerini esas alarak da dörde ayırmıştır. Bunlar; 1-Zamantı vadisi, Uzunyayla, Çaltı Suyu vadisi, Karasu vadisi (Erzincan ovası); 2- Aradaki yüksek kütle (Munzur dağları ve bunların doğuya doğru devamı) 3- Elbistan-Malatya ovaları, Murat ırmağı boyunca devam eden çukur saha; 4-Güneydoğu Toroslar dizisi (DARKOT-1943; 260-261). Burada önce Güneydoğu Toroslar Elbistan-Muş Ovası oluğu ile birleştirilerek bir yöre olarak ifade edilmiş olmakla beraber daha sonraki bölümlerde Güneydoğu Toroslar ayrı yöre olarak işlenmiştir.

ERİNÇ *Doğu Anadolu Coğrafyası* adlı kitabında Yukarı Fırat bölümünü morfolojik özelliklerine göre, batıda Doğanşehir depresyonu batısından, doğuda Kulp yakınlarına kadar uzanan *Güneydoğu Toroslar*; bunun kuzeyinde Elbistan havzasından başlayıp Palu doğusuna kadar uzanan ve birbirinden dağ eşikleriyle ayrılan *depresyonlar zinciri*; Munzur dağları ile Murat ırmağı arasında uzanan, vadilerle yarılmış *Aşağı Murat* sahası ve bunun batı devamı niteliğindeki *Gürün-Darende-Hekimhan* arasındaki saha ve Munzur dağlarının kuzeyinde uzanan *Erzincan-Tercan depresyonları* ile Fırat vadisi şeklinde beş coğrafi üniteye ayırmıştır (ERİNÇ-1953; 109-113). Güneydoğu Toroslar'ın morfolojik özelliklerini belirtirken de, en büyük yükseltilere doğu ve batı kısımlarda eriştiğini ve orta kısmında nispeten alçak olduğunu, orografik bakımdan alçak kısmın aynı zamanda jeolojik eksen açısından da alçalma sahasına karşılık geldiğini ve birbirine

paralel sıkışık sıralar halinde uzandıklarını ve bu sıralar arasına uzunlamasına vadilerin yerleşmiş olduğunu belirtikten sonra, Fırat ve Dicle'nin kollarının bu kütleyi yarmaya çalıştıklarını kaydetmiştir (ERİNÇ-1953; 109-110).

EROL'un Türkiye'yi doğal yörelere ayırdığı *Die naturräumliche Gliederung der Türkei* adlı kitabında, Doğu Anadolu'nun iki büyük bölümünden birini oluşturan Yukarı Fırat'ı, kendi içinde *Uzunyayla, Elbistan, Divriği-Hekimhan, Malatya-Elazığ, Erzincan-Refahiye, Tunceli ve Muş-Bitlis* yöreleri olmak üzere 7 bölüme ayrılmıştır. Bu yörelerden Elbistan, Malatya-Elazığ ve Muş-Bitlis yöreleri içinde kalan Güneydoğu Toroslar ise; *Engizek Dağları, Malatya Dağları, Pötürge-Hazar Gölü çukurluğu Kira-Maden dağları* ve *Akdağ/Genç Dağları* alt yörelerine (çevre) ayrılmıştır (Şekil:1). Güneydoğu Toroslar'ın güney eteklerindeki Çermik-Ergani-Dicle-Hani-Lice ve Kulp çevreleri ise *Ergani çevresi* adıyla Güneydoğu Anadolu'ya bırakılmıştır (EROL-1983; 145-147).

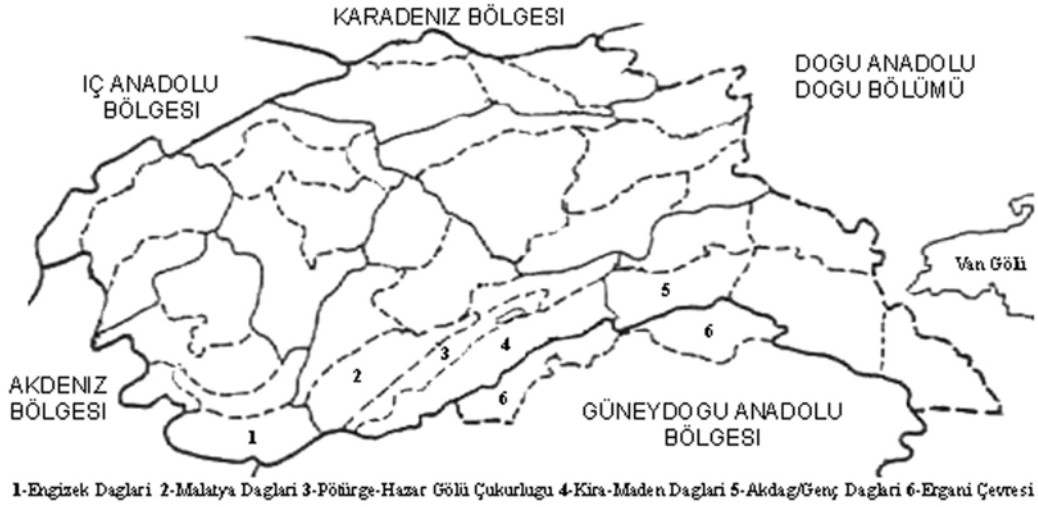

Şekil 1: Erol'a göre,Yukarı Fırat Bölümü içinde Güneydoğu Toroslar'a karşılık gelen yöreler(EROL-1983)

Landeskunde der Türkei adlı kitabında, daha çok orografik doğrultuları esas alarak Türkiye'yi 10 büyük bölgeye ayıran LOUIS'nin tasnifinde, Yukarı Fırat bölümünün büyük kısmı "İç Doğu Anadolu" olarak adlandırdığı bölge içinde kalmakla birlikte (LOUIS-1985; 149-161), Güneydoğu Toroslar, ayrı bir bölge olarak ele alınan ve batıda Amanoslar'dan başlayan doğuda Hakkari dağlık sahasına kadar uzanan "Dış Doğu Toroslar" bölgesi içinde kalmaktadır. Bu bölge içerisinde Güneydoğu Toroslar kesimi Doğanşehir-Fırat arasında *Malatya Torosları*; Fırat-Genç arasında da *Ergani Torosları* diye iki yöreye ayrılmıştır (LOUIS-1985; 196-206), (Şekil: 2).

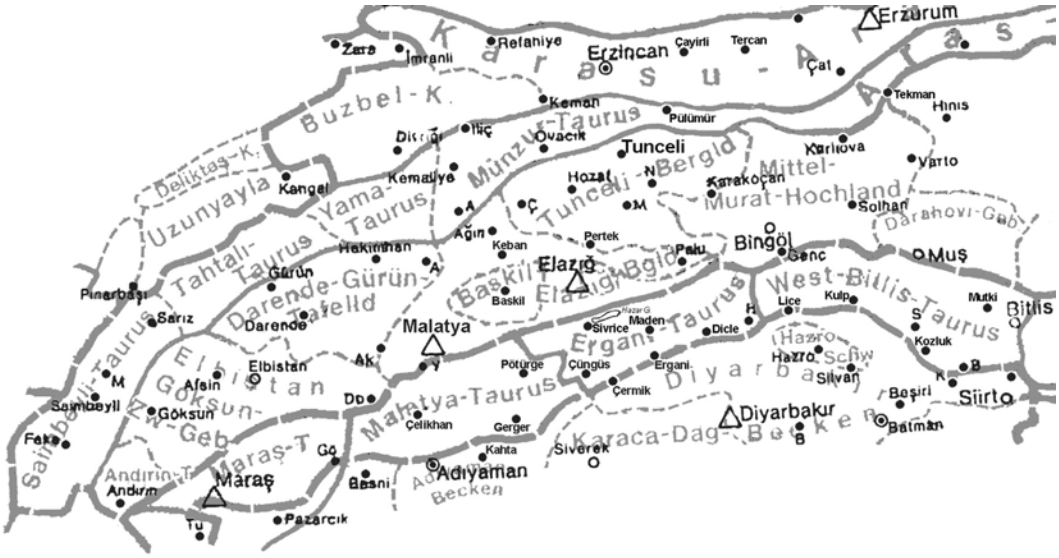

Şekil 2:LOUIS'nin tasnifinde Güneydoğu Toroslar'ın yeri (LOUIS-1985'den)

Türkiye'nin ayrıntılı bir bölgesel etüdünün yapıldığı YÜCEL'in *Türkiye Coğrafyası* kitabında Yukarı Fırat bölümü; Güneydoğu Toroslar, Elbistan-Muş Ovası Oluğu, Tunceli veya Aşağı Murat Dağlık Yöresi, Hekimhan Eşiği ve Erzincan Tercan Çukur Alanı olmak üzere beş yöreye ayrılmıştır (YÜCEL-1987; 126-138). Bu bölümleme içinde Güneydoğu Toroslar ele alınırken yaşayış şekli bakımından Dicle boğazının doğusu ile batısı bir birinden ayrılmış yani Güneydoğu Toroslar iki alt yöre olarak ele alınmıştır (YÜCEL-1987; 126-128).

Yukarıda belirtilen coğrafyacıların tasniflerinde bazı farklılıklar olmakla beraber hemen hepsinde Güneydoğu Toroslar bir ya da birkaç yöre olarak ele alınmıştır. Ancak LOUIS dışındaki diğer araştırmacılar bazı rötuşlar yapmakla birlikte, 1941 tasnifinin etkisinde kalarak Yukarı Fırat'ı Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir bölümü dolayısıyla Güneydoğu Toroslar'ı da Yukarı Fırat'ın bir yöresi olarak ele almışlardır. Hatta EROL, kesin hatlarıyla Doğu Anadolu'yu ikiye bölmüş olmasına rağmen bunların ayrı birer bölge olduklarını vurgulamaktan kaçınmıştır. Daha yeni bir çalışmada ise, Doğu Anadolu'da üç farklı coğrafi bölge olduğu vurgulanmıştır (YİĞİT-1996). İşte bu noktada bölge ayrımındaki bu belirsizliği netleştirmek gerekmektedir. Bunun için önce yöre kavramını tanımlamamız ve buna göre konuyu ele almamız gerekir.

Güneydoğu Toroslar Yöre mi ?

Bölgeler, genel anlamı ile yerel ünitelerden daha büyük, ulusal ünitelerden daha küçük birimler olarak kabul edilse de coğrafi terim olarak düşünüldüğünde her ölçü ve

büyüklükte olabilir. Örneğin bir coğrafyacı için yerel bir çiftlik bir bölge olarak kabul edilebileceği gibi, bütün bir kıta da bir bölge olarak değerlendirilebilir. Yine genel olarak düşünüldüğünde bölgeler şekilsel ya da işlevsel (fonksiyonel) özellikleri bakımından sınıflandırılmaktadır. Şekilsel sınıflandırma daha çok jeolojik ve morfolojik yapı ve iklim bitki örtüsü gibi fiziki unsurlar göz önüne alınarak yapılan bir sınıflandırmadır. İşlevsel sınıflandırma ise, insan faaliyetlerinin yoğunluğu ve çeşitliliği göz önüne alınarak yapılan bir sınıflama türüdür. Bu temel iki unsur dışında bölgeler, politik yapı, din faktörü, sosyal özellikler, endüstriyel ve tarımsal etkinlikler gibi faktörler de temel unsur olarak ele alınarak sınıflandırmaya tabi tutulabilirler. Son yıllardaki eğilim ise şehir merkezleri ile ilişkili olarak ekonomik bölgeler oluşturma yönündedir.

Belirli bir alanda, belirli şartlar altında oluşmuş bir bileşim olarak göz önüne alınan yöreyi PASSARGE *"insanın duyuları ile algılayabildiği olayların hüküm sürdüğü bir mekan"* olarak tanımlamıştır (ayrıntılı bilgi için bkz. İZBIRAK-1955). Aynı düşünceden hareketle EROL da yöreyi, "*belirli bir arazi biçimi içinde gelişmiş ve genel ekolojik karakteri kesin olarak belirlenebilmiş bir yeryüzü parçasıdır*" (EROL-1993; 14) şeklinde tanımlanmış ve yörenin, içinde yaşayan her canlı tarafından doğrudan algılanamayabileceği, ancak oradaki doğal dengelerin yine de o canlıyı etkisi altında bulundurmakta olduğu vurgulanmıştır. Bir canlı varlığın doğrudan algılayabildiği ortam birimini ise çevre olarak tanımlamıştır. Ayrıca tek tek fertler için söz konusu olan böyle göreli yaşam çevreleri ve alanlar, fertler, toplumlar halinde yaşamaya başlayınca yeni boyutlar kazanır. O zaman fertler, kişisel ve doğrudan algılama özelliklerinin ötesindeki bir takım etmenlerin dolaylı veya dolaysız denetimi altına girer. Böylece coğrafi açıdan, canlıların doğrudan algılayabildikleri göreli olarak küçük yeryüzü birimlerine çevre, dolaylı ama yine de yakın etkileri altında kaldıkları daha geniş çerçeveli (daha üst derecedeki) yeryüzü birimlerine ise yöre adı verilmektedir (EROL-1993; 16).

Bu tanımlamalara göre bir yere yöre denebilmesi için o yerin belirgin bir bütünlüğünün olması ve bunun içinde yaşayan canlılarca algılanabilmesi gerekmektedir. Yani birbiriyle belirgin bir bağlantısı bulunmayan, birbirinden kopuk mekan parçalarının bir araya toplanmasıyla yöre oluşturulamaz. O halde birbirine paralel dağ sıraları ve onların arasına yerleşmiş vadilerden oluşan Güneydoğu Toroslar'ı geniş bir yöre olarak tanımlamak mümkündür. Ancak, Güneydoğu Toroslar içinde gelişmiş her bir hayat sahasını da alt yöre (çevre) olarak belirlemek gerekir. Bu alt yörelerin belirlenmesinde dikkate alınan en önemli özellik ise, sosyo-ekonomik ilişkilerin kopukluğudur. Yani aynı kırık sistemi üzerinde sıralanmalarına rağmen Doğanşehir-Çelikhan civarının Şiro çayı vadisi ve Hazar Gölü çevresiyle bilhassa sosyo-ekonomik açıdan birbirinin devamı

olduğunu söylemek zordur. Bu açıdan Güneydoğu Toroslar'ı, içinde farklı alt yörelerin bulunduğu bir birlik yani bir yöre olarak görmek gerekmektedir.

GÜNEYDOĞU TOROSLAR'IN SINIRLARI

Güneydoğu Toroslar'ın batıda Ahır ve Engizek dağları ile başladığı hemen tüm araştırmacılar tarafından kabul görmekle birlikte doğuda nereye kadar uzandığı belirsizdir. Ahır ve Engizek dağları ile Fırat ırmağının yarma vadisi arasını "batı", buradan Bitlis çayı vadisine kadar olan kısmı "orta" ve Bitlis çayı vadisinden sonraki kısmı da "doğu" olarak üçe ayıran DARKOT, Güneydoğu Toroslar'ın Bitlis çayı vadisine varmadan hem genişlemeye, hem de yükselmeye başladığını ifade ederek Güneydoğu Toroslar'ın Doğu Toroslardan bu kesimde ayrıldığını vurgulamıştır (DARKOT-1973; 21-23). ERİNÇ de Güneydoğu Toroslar'ın 41° doğu meridyeninden itibaren yön değiştirdiğini ve buradan itibaren yükseltinin artmaya başladığını ve ayrıca yeni sıraların da katılmasıyla genişlediğini belirterek Akçakara dağından sonraki kısmı Bitlis-Hakkari Toroslar'ı adıyla yeni bir bölüm olarak ele almıştır (ERİNÇ-1953; 46-47). SARAÇOĞLU, Doğu Toros olarak adlandırdığı bölümün; Malatya Ovası arkasından, Fırat Boğazına kadar uzanan parçasına *Malatya Torosu*, bu boğazdan itibaren Murat vadisine paralel olarak Bitlis vadisine kadar uzanan kısmına *Asıl Doğu Toros*, buradan İran sınırına kadar olan kısmına da *Hakkari Kütlesi* adını vermiştir (SARAÇOĞLU-1956; 44). Aynı şekilde LOUIS de Toroslar'ı bölümlerken *Ergani Torosları* adını verdiği kısmı Akdağ doğusunda Genç-Hani arasında bitirmiş, Akçakara dağlarını ise Bitlis Toroslar'ına bırakmıştır (LOUIS-1985; 201). Buna karşılık YÜCEL, Güneydoğu Toroslar'ın Pervari doğusu Reşadiye çizgisine kadar uzandığını belirtmekte ve bu yöreyi ele alırken Güneydoğu Toroslar'ın güney eteklerinde yer alan Çermik, Ergani, Lice, Kulp ve Pervari çevrelerini de bu yöre içerisinde değerlendirmektedir (YÜCEL-1987; 126). SÖZER ise, Güneydoğu Anadolu'yu ele alırken sınırı Toroslar'ın zirvesinden geçirmiş ve Çelikhan dışından Adıyaman'ın ve Diyarbakır'ın tüm ilçelerini Güneydoğu Anadolu içinde değerlendirmiştir (SÖZER-1984; 13)

Güneydoğu Toroslar'ın kuzeydeki çukur alanlarla olan sınırı tartışmaya gerek bırakmayacak kadar belirgindir. Ancak güneydeki sınırı o kadar net değildir. Bu kısımda genellikle Güneydoğu Toroslar'ın eteklerinden veya bu dağların dış sırasından geçen iki farklı sınır çizgisi karşımıza çıkmaktadır. Birincisi I.Türk Coğrafya Kongresi'nde belirlenen ve bazı yazarlar tarafından da kabul edilen sınırdır. Buna göre Çermik, Ergani, Lice, Kulp, Sason ve Şirvan kasabaları Doğu Anadolu'ya bırakılmaktadır. EROL ve LOUIS'nin de esas aldığı (Şekil: 1 ve 2) ikinci sınır kabul edildiğinde ise bu kasabalar

Güneydoğu Anadolu'ya bırakılmakta ve sınır bu kasabaların gerisindeki yüksekliklerden geçmektedir. Zengin tarım potansiyeli ile Güneydoğu Toroslar'dan ayrılan ve iki kat daha fazla nüfus yoğunluğuna sahip olan, hemen tüm sosyal ve ekonomik ilişkileri Diyarbakır havzası ile olan bu yerleşmelerin Güneydoğu Anadolu'ya bırakılması daha doğrudur.

Bu çalışmada Güneydoğu Toroslar'ı batıda, Kahramanmaraş'ın kuzeyindeki Engizek dağları (2814 m.) ile Nurhak dağlarının uzantısı olan Koç dağının (2562 m.) birleşme alanından yani, Ceyhan ırmağı vadisinin doğusundan başlattık. Buradan itibaren sınır güneyde, Engizek dağları, Gölbaşı kuzeyinde Sarıklı dağları (1716 m.) üzerinden Sürgü ve Erkenek kasabaları arasında üzerinde Reşadiye geçidinin yer aldığı Boruk dağlarını takip ederek, Tucak (2533 m.) ve Yarlıca (1436 m.) dağları üzerinden Gerger'in kuzeyindeki Kur dağları ile Fırat vadisine ulaşılmaktadır. Fırat vadisi doğusunda Çüngüş-Çermik arasından Ergani'nin kuzeyindeki Sakız dağına (1537 m.) oradan da güney eteklerine yaslanmış Dicle, Hani ve Lice yerleşmelerini güneyde bırakarak İnceburun dağları üzerinden Genç'in güneydoğusundaki Akçakara (2940 m.) dağlarına kadar uzanmaktadır. Ancak bir dağ sırası olarak Batı ve Orta Torosların devamı olan Güneydoğu Toroslar, Hakkari'ye kadar, hatta Zağros dağları ile İran içlerine kadar uzanır. Fakat biz Yukarı Fırat'ın bir yöresi olarak ele aldığımız için, Akçakara dağlarından sonraki Toroslar'ı ERİNÇ'in bölümlemesine uyarak Bitlis-Hakkari Toroslar'ı bölümüne (ERİNÇ-1953; 46-47) terk etmeyi uygun bulduk.

Güneydoğu Toroslar'ın kuzey sınırı ise; batıda Elbistan havzası doğusunda yükselen Nurhak dağlarından başlayarak Doğanşehir kuzeyindeki Akdağ (2546 m.) üzerinden Malatya güneyindeki Bey dağlarını (2545 m.) takip ederek Kömürhan boğazına, oradan da Karga (1977 m.), Kuşakçı (1908 m.), Çelemlik (1658 m.) ve Mastar (2171 m.) dağlarına, buradan itibaren Murat ırmağı güneyinde Akdağ (2417 m.) kütlesi üzerinden Akçakara dağlarına uzatılabilir.

Burada yeri gelmişken hemen şunu belirtelim ki, dağlar üzerinde sınır belirlerken dağları doruk hatlarından ya da su bölümü çizgilerinden ikiye bölmek gibi bir düşüncemiz yoktur. Çünkü su bölümleriyle olan sınırlandırmaların bilimsel pek bir kıymeti yoktur. Doruk hatlarından sınır çizmek de her zaman doğru sonuç vermez. Genellikle dağların iki yamacı birbirinden bazı farklarla ayrılır. Fakat bu bir kural değildir. Ayrıca unutulmaması gereken bir konu da; dağ bir coğrafi ünitedir onun ortadan bölünmesi gerçeğe aykırıdır. Bu nedenle kuzeyde ve güneyde sınırları belirlerken belirttiğimiz dağlık kütleleri bir bütün olarak Güneydoğu Toroslar içinde değerlendirip sınırı, eğim değerlerinin azaldığı düzlüklerin başladığı etek alanlarından geçirmenin doğru olduğu kanaatindeyiz.

GÜNEYDOĞU TOROSLAR'IN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Güneydoğu Anadolu platosunun kuzeyini çevreleyecek biçimde bir yay çizen Güneydoğu Toroslar batıda, Kahramanmaraş'ın kuzeyindeki Ahır ve Engizek dağları ile başlar doğuda Van Gölü güneyine doğru Malatya, Karaoğlan, Mastar, Maden, Akdağ ve Muşgüneyi dağları olarak ortalama 50 kilometre genişliğinde dik bir duvar gibi uzanır. Yükseklikleri yer yer 3.000 m.yi aşan Güneydoğu Toroslar, Batı ve Orta Toroslar gibi az geçit veren sıra dağlardır.

Bu dağlık kütlenin en belirgin özelliklerinden birisi ancak belirli yerlerinde geçitlerin olmasıdır. Bu geçitlerden birisi Doğanşehir-Gölbaşı arasındaki Boruk dağı üzerinde 1510 m. yüksekliğinde yer alan "Reşadiye Geçidi"dir. Bu geçidi kullanan Adana-Malatya karayolu, güney bölgelerimizi Doğu Anadolu'ya bağlar. Ayrıca Boruk dağı batısında Sürgü çayı vadisini izleyen demiryolu da buradan geçmektedir.

Güneydoğu Toroslar üzerinde yer alan önemli bir diğer geçit ise, "Dicle Boğazı"dır. Güneydoğu Toroslar'ın iki uçta 2500 metreyi aşan yükseltisi Hazar Gölü - Maden hattına doğru tedricen azalarak 2000 metreye düşer. Bu alçalma sahasının en çukur kısmına yerleşmiş olan Dicle ırmağı vadisi, doğudaki Bitlis çayı koridoru gibi tarihin en eski çağlarından beri, işlek bir yoldur. İlk çağlarda Mezopotamya'dan gelip Diyarbakır'da çatallaşan tarihi yolun bir kolu Dicle gediğinden faydalanarak Samsun ve Sinop'a; diğeri Bitlis koridorundan geçerek Doğu Anadolu üzerinden İran ve Kafkas âlemine kavuşmaktaydı (YÜCEL-1987; 126). Bugün de İstanbul-Diyarbakır demir ve kara yolları, Dicle boğazından geçerek Güneydoğu Anadolu'ya varır. Güneydoğu Anadolu'yu Doğu Anadolu'ya bağlayan yol, Bitlis koridorunu kullanır. Ayrıca bu iki tarihi yol güzergahı gibi işlek olmasa da, Genç ile Hani arasında Akdağ ile Akçakara dağları arasında da bir başka geçit (Doğanca Geçidi) yer almaktadır.

Dicle ırmağı ve Bitlis çayı Güneydoğu Toroslar'ı, baştan başa yaramamıştır. Bu başarıyı sadece Fırat göstermiştir. Fırat nehrinin genç tektonik olayların etkisiyle birkaç keskin dirsek çizmek zorunda kalarak kazdığı dar ve derin boğaza hiç bir yol girememiştir. Bu boğazın önemi, günümüzde Karakaya barajının burada yer almasıdır. 1987'de tamamlanan 173 m. yüksekliğinde beton kemer tipindeki baraj setinin arkasında oluşan 298 km^2 alana sahip baraj gölünde en fazla 9,5 milyar m^3 su birikebilmektedir. Asıl amacı elektrik enerjisi üretmek olan Karakaya barajı, her biri 300 MW gücünde 6 üniteden oluşan toplam 1800 MW'lık bir santral sayesinde yılda 7,5 milyar kilovat saat elektrik enerjisi üretebilecek kapasitededir.

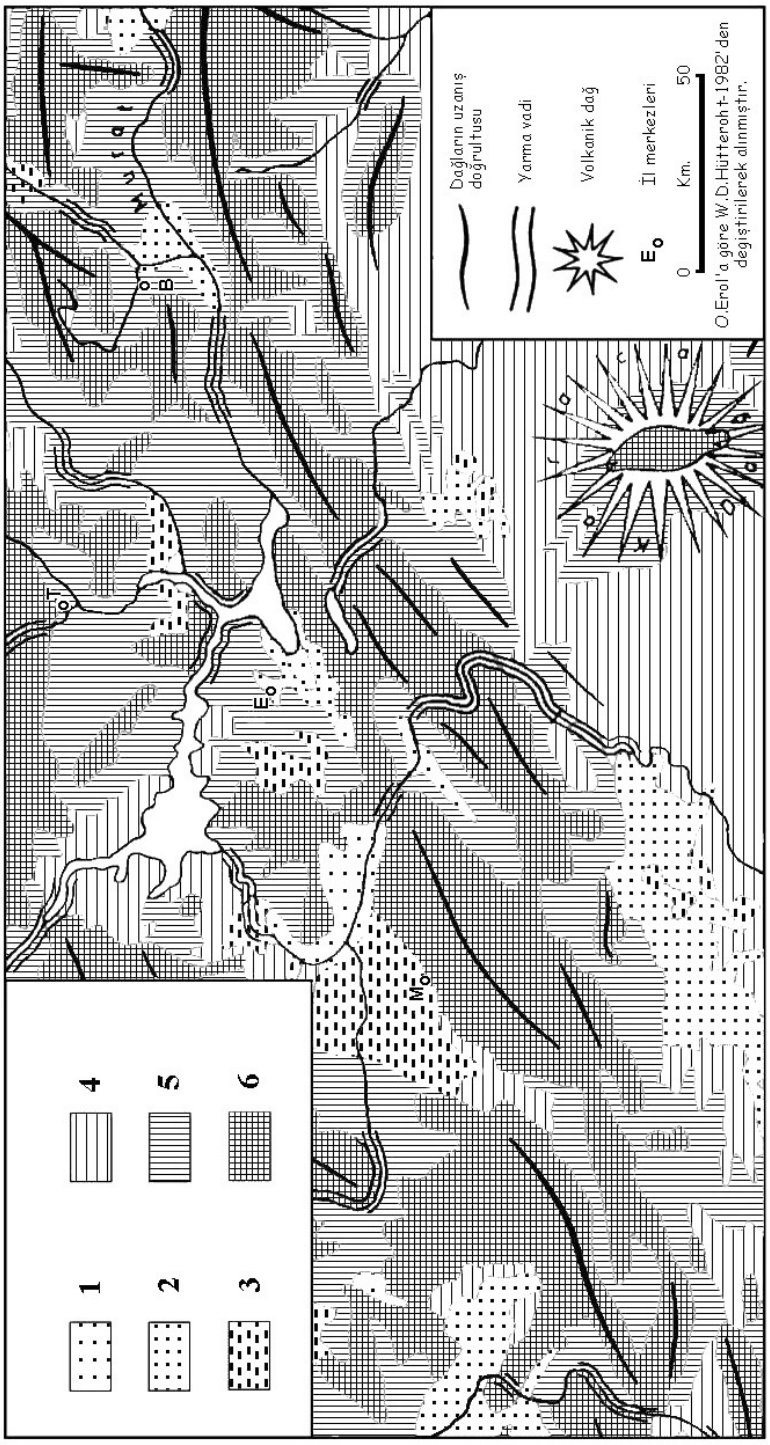

Sekil 3: Güneydoğu Toroslar ve Çevresinin Morfografya Haritası

Açıklamalar: 1:Yarılmamış alüvyal ovalar, 2:Yarılmış alüvyal ovalar, sekiler, birikinti alanları, 3:Az yarılmış düzlükler, birikinti ve aşınım yüzeyleri, 4: Çok yarılmış düzlükler, aşınım yüzeyleri, 5:Tepelik alanlar, dağların alçak kısımları, 6: Dağlık alanlar, yüksek yüzeyler.

Güneydoğu Toroslar'ın en önemli özelliklerinden birisi de ikliminin kuzey ve güneyindeki kurak sahalardan farklı olmasıdır. Gerçekten, Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer kesimlerine oranla daha az karasal olan Yukarı Fırat bölümü ile Güneydoğu Anadolu iklimi arasında bir geçiş sahasında yer alan Güneydoğu Toroslar'ın iklimi, bir taraftan ana çizgileriyle kuzeyinde ve güneyinde yer alan bu iklimlerin özelliklerini taşırken, diğer taraftan da kendine özgü iklim şartlarıyla dikkat çekmektedir. Yörede sıcaklık rejimi bakımından haziran-eylül arasında 4 aylık bir yaz mevsimi ile kasım ortalarından mart sonlarına kadar süren yaklaşık 4,5 aylık bir kış mevsimi ve bunlar arasında 1,5-2 aylık bir süreye sahip bahar ve güz mevsimlerinin belirdiği dikkati çekmektedir. Yıllık ortalama sıcaklığın 11-15 °C arasında olduğu Güneydoğu Toroslarda (Sivrice 11,8, Maden 14,1 ºC), aralık ortalarından mart ortalarına kadar olan 3 aylık süre içerisinde her gün don olma ihtimali vardır. Bunun dışında sonbaharda 1,5 aylık bir süre ile ilkbaharda 1 aylık bir süre zarfında az da olsa don olma olasılığı mevcuttur.

Güneydoğu Toroslar'ı çevresindeki alanlardan farklı kılan asıl iklim özelliği ise yağış miktarının fazlalığı ve yağış rejiminin farklılığıdır. Kuzeyindeki Malatya'da 383, Elazığ'da 430, güneyindeki Diyarbakır'da 490 mm. olan yıllık toplam yağış miktarına karşılık Güneydoğu Toroslar'ın güney eteklerindeki Tepehan (772 mm.), Ergani (777 mm.), Çermik (800 mm.) ve Alacakaya (797 mm.) gibi istasyonlarda 800, daha yükseklerdeki Çelikhan (870 mm.) ve Maden (888 mm.) gibi istasyonlarda 900 ve dağların üzerinde yer alan istasyonlarda (Sincik 1002, Arıcak 1152 mm.) yağış miktarı 1000 mm'yi geçer. Fakat dağların güneye bakan yamaçlarında yer alan bu istasyonlara karşılık, kuzeyindeki vadilerde yer alan istasyonlarda yıllık ortalama yağış miktarı 600 mm.nin de altına inmektedir (Kavak'ta 730, Sivrice'de 603, Pötürge'de 589, Doğanyol'da 561, Doğanşehir'de 528 mm.). Güneydoğu Toroslar'ın bilhassa güney taraflarının fazla yağış alması, güneyden gelen nemli hava kütlelerinin dağlara çarparak yükselmesi sonucunda soğuyarak yağışa dönüşmesi ile açıklanabilir.

Yağış rejimi bakımından Güneydoğu Toroslarda yer alan istasyonların yağış değerlerinin aylara ve mevsimlere dağılışı incelendiğinde, yağışın büyük bir bölümünün kış ve bahar aylarında düştüğü görülür. Bu durum yağış rejiminde Akdeniz etkilerinin varlığını gösterir. Nitekim Güneydoğu Toroslar, kuzeyinde yer alan çukur sahalarda görülen Akdeniz yağış rejiminin etkisi ile hafiflemiş karasal yağış rejimi ile güneyinde görülen Gecikmiş Akdeniz yağış rejimi arasında bir geçiş bölgesi özelliği taşımaktadır. Kısacası yöre iklimi, yazları çevresine göre daha serin ve daha az kurak, kışları ise, daha yağışlı ve biraz daha soğuktur.

Yılda ortalama 750-1000 mm. arasında yağış aldığından Güneydoğu Toroslar,

Elbistan-Van Gölü çukuru ile Güneydoğu Anadolu bozkırları arasında, ormanlık bir saha olarak belirir. Ormanlar, kuraklığa alışmış, aşağılarda meşe; yabani meyve ağaçları; yukarılarda soğuğa dayanıklı ardıçlardan oluşmuştur. Fakat, büyük çapta tahribe uğramış bu ormanların alanı, eskiye oranla, çok daralmıştır. Buna rağmen ulaşım imkanlarının sınırlı olduğu, dolayısıyla daha az tahrip olmuş olan Fırat Boğazı'nın doğu ve batı taraflarında orman örtüsünün oranı % 40'ı geçmekle birlikte, tahribatın çok fazla olduğu Sivrice-Maden civarında % 10'a kadar gerilemektedir. Yöreyi bir bütün olarak değerlendirdiğimizde ise % 25 civarında bir orman örtüsü varlığı mevcuttur (Tablo:1). Ancak gerek toprak gerekse doğal bitki örtüsü, uzun yıllardan beri süren tahribat nedeniyle gerçek özelliğini kaybetmiştir. Bu alanda hüküm süren doğal çevre koşulları, yörenin tamamına yakın bir kısmının orman örtüsü ile kaplı olmasını gerektirirken, bugün sahanın büyük bir kısmı antropojen steplerle kaplı durumdadır. Kuşkusuz bu durumun başlıca nedeni orman örtüsünün bilhassa maden ocaklarında kullanılmasından dolayı çok önceleri tüketilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 1: Güneydoğu Toroslar İçinde Yer Alan Bazı* İlçelerin Genel Arazi Kullanımı (Hektar)

	Tarım	**%**	**Çayır-Mera**	**%**	**Orman**	**%**	**Su Yüzeyi**	**%**	**Diğer Araziler**	**%**	**TOPLAM**
Doğanşehir	37.360	26	65.054	44	30.942	21	243	0	12.838	9	146.437
Çelikhan	4.459	8	34.559	65	9.252	17	277	1	4.592	9	53.139
Pötürge	17.638	13	50.611	38	58.608	45	859	1	3.966	3	131.682
Sivrice	10.170	16	47.967	73	1.802	3	5.001	8	608	1	65.548
Maden	11.462	12	69.165	74	12.114	13	257	0	392	1	93.866
Çüngüş	4.540	10	19.672	41	20.025	42		0	3.415	7	47.652
TOPLAM	85.629	16	287.028	53	132.743	25	6.637	1	26.287	5	538.324

Kaynak: Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ ve Malatya illeri Arazi Varlığı Raporları.

* Güneydoğu Toroslar içinde yer alan ilçelerden; Nurhak Elbistan'dan, Sincik Kahta'dan, Arıcak Palu'dan ayrılmış olduğu için tabloda bu ilçelere ait değerler gösterilememiştir. Doğanyol Pötürge, Alacakaya da Maden değerleri içinde yer almaktadır.

Yörenin başlıca tarım kaynağı vadi tabanları, birikinti yelpazeleri, küçük düzlükler ile dağlık sahalarda birbirinden engebeli arazi ile ayrılmış az eğimli yüzeylerdir. Doğanşehir ovası, Çelikhan depresyonu, Sürgü çukurluğu, Şiro çayı vadisi, Gözeli yazısı, Hazar Gölü kıyısındaki Kürk ve Gezin deltaları ile Behrimaz ve Çitli ovaları başlıca tarım alanlarıdır. Yörenin büyük bir kısmı dağlık engebeli alanlardan oluştuğu için, tarım alanlarının oranı bir çok yerde % 10'u ancak bulmaktadır. Nitekim Doğanşehir ovası dışında tarım alanlarının en yüksek orana eriştiği yer Gözeli Yazısı, Kürk ve Gezin deltaları ile Behrimaz ovasında toprakları bulunan Sivrice ilçesidir (Tablo: 1).

Güneydoğu Toroslar yöresinde tarım alanlarının oranı düşük olmakla birlikte, sulanma oranları oldukça yüksektir. Sulanan alanlar, kuru tarım alanlarının yaklaşık 1,5 katı kadardır (Tablo: 2). Kuru tarım alanlarının hemen tamamı başta buğday olmak üzere

tahıllara ayrılmıştır. DİE verilerine göre* yöre içinde yer alan 11 ilçenin ortalama değerlerine göre, tarlaların % 65'ine tahıl, % 19'una baklagiller, % 6'sına yem bitkileri, % 5'ine tütün, % 3'üne soğan, sarımsak, patates, % 2'sine şekerpancarı ekilmektedir. Tahıllar dışında yörede en fazla ekilen ürün, Doğanşehir ve Behrimaz ovalarında fasulye ve şekerpancarı, Çelikhan da ise tütündür.

Tablo 2: Güneydoğu Toroslar içinde yer alan bazı ilçelerde tarım arazilerinin kullanım durum (Hektar)

	Kuru	**%**	**Sulamalı**	**%**	**Bağ**	**%**	**Bahçe**	**%**	**TOPLAM**
Doğanşehir	14.739	39	16.511	44	2.511	7	3.599	10	37.360
Çelikhan	1.131	25	2.939	66	389	9		0	4.459
Pötürge*	3.588	20	4.996	28	1.615	9	7.439	42	17.638
Sivrice	3.303	32	6.160	61		0	707	7	10.170
Maden**	904	8	7.139	62	3.419	30		0	11.462
Çüngüş	2.391	53	611	13	1.538	34		0	4.540
TOPLAM	26.056	30	38.356	45	9.472	11	11.745	14	85.629

Kaynak: Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ ve Malatya illeri Arazi Varlığı Raporları.
*)Doğanyol dahil, **) Alacakaya dahil

Hayvancılık açısından, dağlık sahalarda davar, ovalarda ise sığır yetiştiriciliği önem kazanmaktadır. DİE verilerine göre yörede 200 bin kadar davar, 80 bin kadar sığır ve 15 bin kadar yük hayvanı bulunmaktadır. Ayrıca 40 bin kadar arı kovanı bulunan yörede bilhassa son yıllarda arıcılık alanında bir gelişme görülmektedir. Ülkemizin hemen her yöresinde olduğu gibi, burada da yaylacılık eskiye göre büyük bir gerileme göstermiştir.

Yörede nüfusun dağılışı ve yoğunluğu ile tarım alanları arasında sıkı sıkıya bir bağlantı söz konusudur. Tarım alanlarının dağılışında topografyanın, verimin yüksek olmasında ise sulama imkanlarının etkisi büyüktür. Dolayısıyla yeryüzü şekillerinin tarıma uygun olduğu ve sulama imkanlarının yeterli olduğu alanlar nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerler olarak belirmekte, buna karşılık toprak örtüsünün sığ ve sulama imkanlarının kısıtlı olduğu eğimli alanlar ise seyrek nüfusludur. Toplam 230 bin kadar nüfusun yaşadığı ve ortalama nüfus yoğunluğunun km^2'ye 27 kişi olduğu yörede, doğal nüfus artışı ile çoğalan nüfusun geçimini sağlayan kısıtlı tarım alanlarının miras yoluyla günden güne küçülerek aileleri geçindiremeyecek boyutlara ulaşması ve yörenin önemli bir geçim kaynağı olan hayvancılığın; bitki örtüsünün tahribi ve bilinçsiz otlatma nedeniyle değerini kaybeden meralarda yapılamaz hale gelmesi gibi faktörler nüfusun azalmasına neden olmaktadır.

*) Bu makalede kullanılan tarımsal üretimle ilgili değerler; DİE'den elektronik ortamda alınan, 1992-1997 yıllarına ait ilçelere göre düzenlenmiş verilerin ortalamaları alınarak belirlenmiştir. Ortalama değerler alınırken küsuratlı değerler anlaşılmayı kolaylaştırması için yuvarlanmıştır.

Yörede yerleşme dokusu, bazıları mezraa veya kom diye anılan mahallelerden oluşur. Gerek ovalarda, gerekse dağlık sahalardaki yerleşmelerin büyük bir çoğunluğu küçük birimler halindedir. Tarım ve yerleşmeye elverişli, küçük ve birbirinden arızalı alanlarla ayrılmış düzlüklerde ancak küçük yerleşmeler kurulabilmiştir. Büyük köylere ancak Doğanşehir ovası ile kısmen Behrimaz ovasında rastlanılmaktadır. İlçe merkezleri de az nüfus barındıran kasabalar durumundadır. Nitekim yörenin en büyük yerleşmesi, zengin bir tarım sahasının merkezi olan Doğanşehir 16 bin nüfusludur. Çelikhan, Maden ve Sivrice dışındaki merkezlerin hemen tamamı, 5 binden az nüfus barındırmaktadır.

GÜNEYDOĞU TOROSLAR'IN ALT YÖRELERİ

1. Doğanşehir-Çelikhan Yöresi

Etrafı batıdan Nurhak (3051 m.) dağları ve onun uzantısı olan Akdağ (2546 m.), doğudan Bey dağlarının uzantısı Buz dağ (2581 m.), güneyden de Boruk dağı ile çevrili olan Doğanşehir depresyonu, kuzeyden Çığlık boğazı ile Malatya havzasına açılır. Ayrıca güneyden de Sürgü çukurluğu ile Çelikhan'a bağlanır. 1280 m. yükseltide yer alan Doğanşehir ovası, kuzeybatısında Kuduran (2350 m.) ve Derbent (2428 m.) dağları ile çevrili Polat çanağı ve güneybatısındaki Sürgü oluğu ile birlikte zengin bir tarım alanıdır. Önceleri bataklık olan sahanın kurutulması ile tarıma açılan Sürgü ovası kuzeyde Doğanşehir, güneyde Çelikhan yönüne açılan boğazlarla bu iki depresyonu birbirine bağlar. Fasulye üretimi ile ünlü olan Sürgü ovası, 1870'de Sürgü çayı üzerinde yapılan bentten sulanmasıyla tarımsal zenginliğini artırmıştır. Aynı yere 1956'da yapılan 57 m. yüksekliğindeki baraj setti gerisinde en fazla 68 milyon m^3 su toplanabilmekte ve buradan alınan sularla toplam 9 bin ha. tarım alanı sulanabilmektedir.

Belirtilen düzlükler ile onları kuşatan dağlık sahalardan oluşan Doğanşehir ilçe arazisinin yaklaşık ¼'ini tarım alanları kaplamaktadır (Şekil: 4). Yaklaşık yarısı sulanabilen tarım alanlarının da % 83'ünü ekili alanlar oluşturur. Tarlaların % 58'ine (7.100 ha.) buğday ekilmekte ve yılda ortalama 9.500 ton ürün elde edilmektedir. Buğdaydan sonra en fazla yer ayrılan ürün % 28'lik (3.400 ha) oranıyla fasulyedir. Yılda ortalama 4.700 ton kuru fasulye elde edilmektedir. Geri kalan % 14'lük alının yarısına (855 ha.) şekerpancarı (36 bin ton), 1/5'ine de (320 ha.) tütün (480 ton) ekilmektedir. Bu ürünlerden başka nohut (180 ha.) ve patates (140 ha.) de fazla alan kaplayan ürünlerdir. Ayrıca 50 ha. kadar alana da başta domates (385 ton), hıyar (140 ton) ve biber (120 ton) olmak üzere toplam 800 ton kadar ürün elde edilen çeşitli sebzeler ekilmektedir.

Tarım alanlarının % 10'unu oluşturan meyve bahçelerinin % 54'ünü kayısı (6.600 ton), % 39'unu ise elma (4.800 ton) bahçeleri oluşturur. Bu iki meyveden başka en fazla

üretilen meyve armuttur (530 ton). Ayrıca tarım alanlarının % 7'sini oluşturan bağ alanlarından (2.500 ha.) da yılda ortalama 2.750 ton üzüm elde edilmektedir.

Görüldüğü gibi zengin bir tarım sahası olan Doğanşehir'de 11.500 baş sığır ve 13.250 baş davar varlığı bulunmaktadır. Ayrıca Doğanşehir çevresinde MTA tarafından işletilmeye uygun bulunmayan demir (rezervi 20 bin ton), boksit (rezervi 140 bin ton) ve barit (rezervi 30 bin ton) yatakları da tespit edilmiştir.

Toplam 55 bin kadar nüfusun yaşadığı Doğanşehir depresyonunun nüfus yoğunluğu km^2'ye 44 kişidir. 30 kadar köy yerleşmesinin yer aldığı depresyonda, bu köylere bağlı 100 kadar da mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Bu köylerden Sürgü (5909), Polat (4165), Kurucaova (3242) ve Gövdeli (2535) gibi büyük olanlarında belediye örgütü vardır. Bunlardan başka nüfusu bini aşan Söğüt (2186), Fındık (1114) ve Örencik (1082) gibi köyler dışındakilerin nüfusları 500 kişi kadardır. Yörenin en büyük yerleşmesi olan Doğanşehir; önceleri Besni'ye bağlı olan Sürgü bucağının bir köyü iken 1887'de (93 Harbi nedeniyle) Kars-Artvin dolaylarından gelen 120 kadar ailenin yerleştirilmesiyle gelişmeye başlamış, Sürgü kanalından alınan sularla yapılan sulamalı tarım sayesinde gelişimini sürdürmüştür. 1924'de bucak merkezi olan Doğanşehir, 1946'da ilçe merkezi haline gelmiştir. İlçe merkezi olduktan sonra Akçadağ ve Çelikhan civarından göç alarak gelişimini sürdürmüştür. 1970'lerde 5 bini aşan nüfusu 1975'de Elbistan'dan gelen göçlerle iki katına çıkmıştır. Daha sonra da göçlerle ve doğal nüfus artışıyla gelişen Doğanşehir'in nüfusu 1997'de 16 bini geçmiştir. 1990 değerlerine göre, çalışan nüfusunun % 29'u tarımla uğraşan, % 13 gibi nispeten yüksek bir oranın ticaretle uğraştığı kasabada toplum hizmetlerinde çalışanların oranı da % 29'dur. Böylece bir tarımsal pazar kasabası özelliğindeki Doğanşehir, güneye giden kara ve demir yolları üzerinde bulunmasına ve verimli bir tarım alanında yer almasına rağmen, Malatya'ya yakınlığı yüzünden daha fazla gelişememiştir.

Tablo 3: Doğanşehir-Çelikhan yöresinde yer alan bucakların alanı, nüfus miktarı ve yoğunluğu (1997)

Bucak adı	**Alanı** (km^2)	**Merkez nüf.**	**Top.nüf.**	**Yoğunl.**
Nurhak	1219	5.837	11.874	10
Doğanşehir	723	15.978	35.887	50
Sürgü	517	5.873	18.642	36
Çelikhan	651	10.156	19.697	30
TOPLAM	3110		86.100	28

Şekil 4: Doğanşehir-Çelikhan Yöresinde Genel Arazi Kullanımı

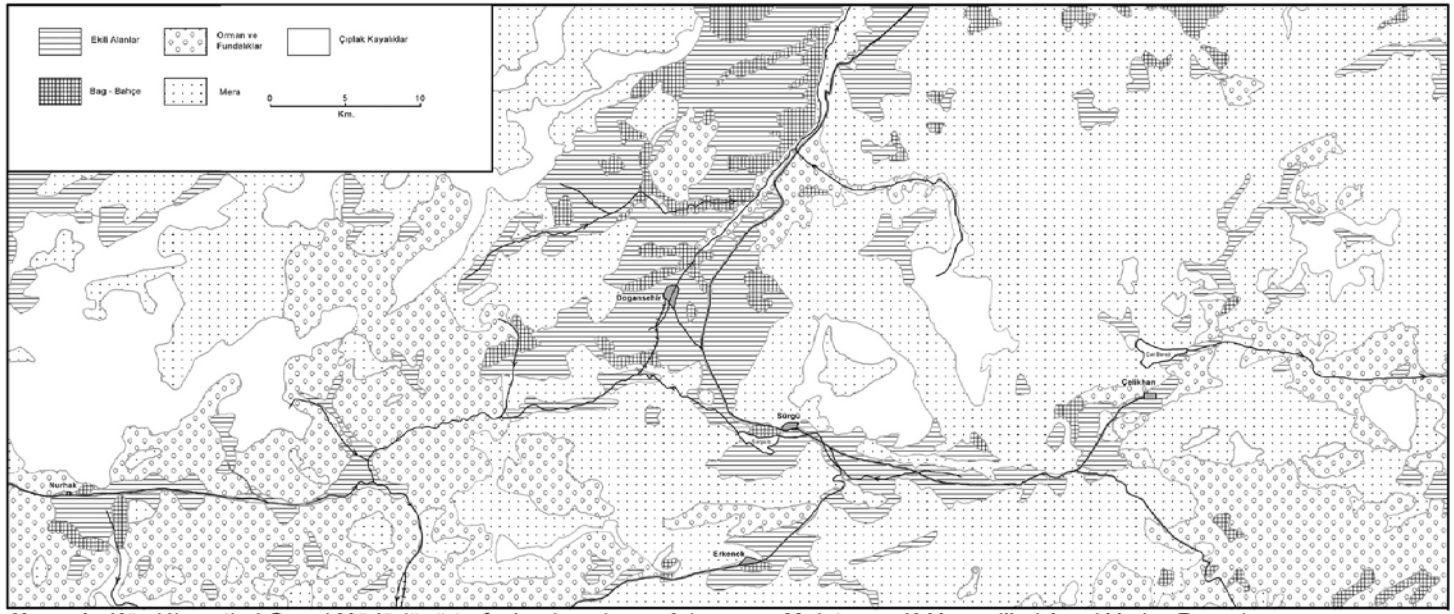

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlügü tarfından hazırlanan Adıyaman, Malatya ve K.Maras illeri Arazi Varlıgı Raporları

Doğanşehir-Çelikhan yöresinin bir diğer ünitesini oluşturan Çelikhan depresyonu, Kurucaova düzlüğüne alüvyal bir eşikte açılmış kısa bir boğazla bağlanan Karakol ve Mestan yazısı ile Hacer, Gerek, ve Merk düzü gibi adlarla anılan düzlükler ve bunlar arasında yer alan küçük tepelerden oluşur. Güney ve güneydoğusundan kırık hatları ile kesilmiş olan, 1260 m. yükseltideki Çelikhan depresyonunda yamaçlar bağ ve meyve bahçelerine, depresyon tabanındaki sulanamayan alanlar tahıl tarımına, sulanan alanlar ise, tütün tarımına ayrılmıştır. Çelikhan ilçe arazisinin ancak % 8'ini oluşturan tarım alanlarının (4.750 ha.) % 85'i tarla, % 9'u bağ ve % 6'sı da meyve bahçelerine ayrılmıştır. 2/3'si sulanabilen ekili alanların yarısından fazlasını (% 52'si) tütün tarlaları (1.720 ha.) oluşturur. Yöre halkının temel geçim kaynağı haline gelen Çelikhan tütünü, Şark tipi ile Virjinya tipi tütünlerin karışımı, yöreye has kaliteli bir tütündür. Yılda ortalama 3.000 ton üretimi olan tütün tarımı; ilk kez 93 Harbi sonrasında yöreye gelen göçmenlerin içmek için yetiştirdikleri tütünlerin kaliteli çıkmasıyla başlamıştır. 20-30 yıl öncesine kadar Kapır düzü mevkii dışında pek tütün tarlasına rastlanmaz iken, bugün Susuzarpa, Merk düzü, Hacer düzü gibi sahaların tamamını kaplamıştır. Daha fazla tütün ekim alanı oluşturmak amacıyla bahçeler, kavaklıklar, bağlar sökülmüştür (BAKIRCI-1989).

Tütünden sonra en fazla ekimi yapılan ürün buğdaydır. Tarlaların 1/5'i (700 ha.) buğday tarımına ayrılmıştır. Yılda ortalama 1000 ton buğday üretimi yapılmaktadır. Buğdaydan sonra, yörenin eskiden beri tanınmış ürünü fasulye gelir. Eskiye göre çok gerilemiş olmasına rağmen bugün tarım alanlarının hala 1/10'i (300 ha.) fasulye üretimine ayrılmakta ve yılda ortalama 750 ton kuru fasulye elde edilmektedir. Geri kalan tarla alanları mısır ve arpa ile soğan patates ve yonca ekim alanları arasında paylaşılmaktadır. 50 ha. kadar alan kaplayan sebze bahçelerinin % 65'ini domates, % 10'luk kısmını yeşil soğan ve % 10'luk kısmını da biber tarlaları kaplamakta, geri kalan kısımda ise fasulye, hıyar ve patlıcan üretimi yapılmaktadır.

Yaklaşık 300 ha. alan kaplayan meyve bahçelerinin % 40'ını elma, % 30'unu armut ve % 12'lik kısmını da erik ağaçları oluşturur. Geri kalan bahçelerin 2/3'si ceviz ve kayısı arasında paylaşılmakta, 1/3'inde de dut, nar ve incir ağaçları yer almaktadır. Yaklaşık 370 ha. alan kaplayan bağlardan ise yılda 1250 ton kadar üzüm elde edilmektedir.

Tarım alanlarının kısıtlı olduğu Çelikhan çevresinde otlakların oranı % 65'i bulmaktadır. Bu otlaklarda 32.800 baş davar ve 3.850 baş sığır beslenmektedir. Son yıllarda sayısı giderek artan fenni kovanların sayısı 5 bini bulmaktadır.

Yörede inşaatı 1998'de tamamlanan ve Malatya şehrinin kullanma suyunu

sağlamak ve Malatya havzasında bir kısım tarım alanlarını sulamak amacıyla kurulan Çat barajı, Abdulharap gölünü de kaplayan yaklaşık 15 km^2.lik bir göl alanına sahiptir.

Tarıma uygun toprakların az ve birbirinden ayrı küçük birimler halinde olduğu yörede yer alan 20 kadar köyün nüfusu 100 ila 500 arasında değişmektedir. Köyler içinde sadece 3.900 nüfuslu Pınarbaşı'nda belediye örgütü bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin idari merkezi olan Çelikhan, Çat baraj gölünün güneyinde 1647 m. yükseklikteki Yatak tepenin güney eteklerinde 1400 m.de kendi adını taşıyan çayın kıyısında kurulmuştur. Malatya-Adana karayoluna 25 km.lik asfalt yolla bağlanan ve yeni açılan yolla Adıyaman'a 55 km. uzaklıkta bulunan Çelikhan, 1954'de ilçe merkezi olmuş ve aynı yıl il olan Adıyaman'a bağlanmıştır. Bugün 10 bin kadar nüfus barındıran Çelikhan'da çalışan nüfusun % 67'si tarımla uğraşmaktadır. Toplum hizmetlerinde çalışanların oranı % 20, ticaretle uğraşanların oranı ise % 5'dir. Bu haliyle bir tarım kasabası olan Çelikhan, ana yollardan uzak oluşu ve ekonomik kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle pek gelişememiştir.

Doğanşehir-Çelikhan yöresinin güneybatı köşesinde Engizek (2814 m.) dağları ile Nurhak dağlarının güneybatı uzantısı olan Koç (2562 m.) dağları arasında Sürgü çayına karışan Karapınar deresi havzasında yer alan Nurhak ilçesinin toplam 4.450 ha. olan tarım alanlarının % 90'ını (4.000 ha) tarlalar, % 6'sını (250 ha.) meyve bahçeleri ve % 4'ünü de bağ alanları oluşturmaktadır. Tarlaların % 65'i tahıllara, % 10 fasulye ve % 8'i de nohut ekim alanlarına ayrılmıştır. Toplam 70 ha. kadar alan kaplayan sebze alanlarının da % 57'si domates, % 17'si hıyar, % 10'u patlıcan ve % 9'u da biber ekim alanlarına ayrılmıştır. 250 ha. alan kaplayan meyve bahçelerinin % 80'i elma ağaçları % 10'u da kayısı ağaçları ile kaplıdır. Geri kalan alanlarda da şeftali, dut ve ceviz ağaçları yer alır. Arazisinin büyük bir kısmı dağlık alanlardan ve meralardan oluşan Nurhak çevresinde toplam 27.500 davar ve 3.550 kadar sığır beslenmektedir.

Yollardan uzak dağlar arasında bir vadi tabanında yer alan Nurhak, eskiden Elbistan'a bağlı bir bucak merkezi iken yeni ilçe olmuştur. İkisinde nüfus barınmayan, üçünde (Kullar 2200, Kullartatlar 2200 ve Barış 1300) belediye örgütü bulunan 6 köyün idari merkezi olan Nurhak, 6000 nüfuslu bir tarım kasabasıdır. Nurhak'da, çalışan nüfusun % 60'ı tarımda, % 15'i de toplum hizmetlerinde yer almakta, ticaretle uğraşanların oranı % 4, imalatla uğraşanların oranı ise % 7'dir.

2. Şiro çayı (Pötürge-Doğanyol) Yöresi

Kuzeyde Bey (2545 m.), Kubbe (2150 m.), Şakşak (2414 m.) ve Fırat'ın doğusundaki Kamışlı (2016 m.) dağları ile, güneyde Giripiran (2252 m.), Kira (2268 m.),

Ulubaba (2397 m.) ve Fırat'ın doğusundaki Karaoğlan (2347 m.) dağları arasında yer alan Şiro çayı vadi tabanı ile Fırat'ın doğusundaki Değirmendere vadisi etrafında gelişen bu yörenin alçak kısımları 700 m.ye kadar inmektedir. Yer yer bir km.yi geçen Şiro çayı taşkın yatağı ile bu akarsuya yandan karışan derelerin oluşturduğu birikinti yelpazeleri yörenin başlıca düzlüklerini oluşturmaktadır. Ayrıca dağlık alanlarda birbirinden topografik engellerle ayrılmış küçük düzlükler, yörenin başlıca tarım ve yerleşim alanları durumundadır. Geniş düzlüklere pek rastlanmayan yöredeki küçük tarım sahaları, tahıldan ziyade çeşitli meyve bahçeleri ve bağlarla kaplıdır.

Şekil 5: Şiro Çayı Yöresinde Genel Arazi Kullanımı

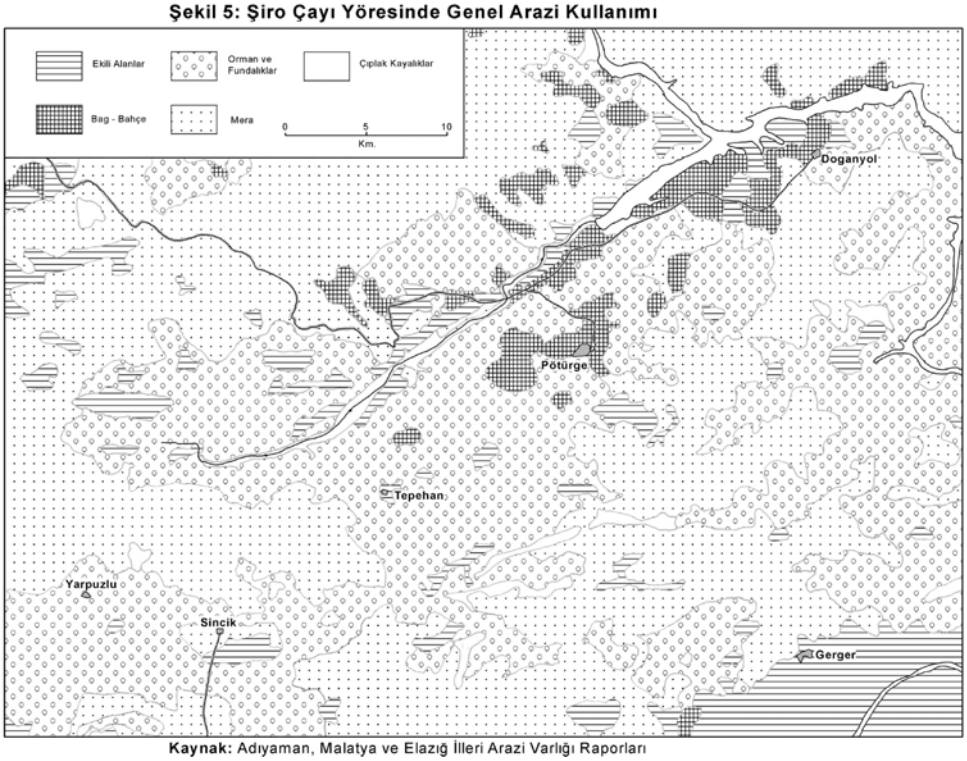

Kaynak: Adıyaman, Malatya ve Elazığ İlleri Arazi Varlığı Raporları

Arazinin dağlık alanlardan oluştuğu Şiro çayı havzası, Güneydoğu Toroslar içinde orman ve fundalıkların en geniş yer kapladığı yöredir. Arazinin yaklaşık % 45'i orman ve fundalıklarla, % 40'ı da meralarla kaplı olan Şiro çayı yöresinde tarım alanları oldukça kısıtlıdır. Nitekim toplam arazinin ancak % 13'ü tarım alanı olarak kullanılabilmektedir. Tarım alanlarının da yaklaşık yarısı ekilen alanlardan diğer yarısı da bağ ve bahçelerden oluşmaktadır. Tarlaların % 90'a yakın kısmı tahıl tarımına ayrılmıştır. Ortalama 4.575 ha. alan kaplayan buğday tarlalarından yılda 7.100 ton, 475 ha. kaplayan arpa tarlalarından da 800 ton ürün elde edilmektedir. Ayrıca 250 ha. ekilen mısır tarlalarından da 650 ton ürün

kaldırılmaktadır. Baklagillere ayrılan tarla oranı % 10 (450 ha.) kadardır. Yılda ortalama 270 ton nohut, 190 ton mercimek ve 15 ton fasulye üretilmektedir. Ayrıca bu yöreden yılda 650 ton soğan, 340 ton patates ve 1000 ton yem bitkisi elde edilmektedir.

Yörede ürün deseni sebze ve meyve üretimi açısından Şiro çayı tabanı ile dağların güney yamacında yer alan Tepehan-Sincik çevresi arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Şiro çayı havzasında yer alan Doğanyol'da sebze alanlarının yarısı, Pötürge'de de 1/3'i karpuz tarlalarına ayrılmıştır. Yılda 450 ton kadar karpuz üretimi yapılmaktadır. Karpuzdan sonra en fazla üretimi yapılan ürün domates (200 ton), patlıcan (100 ton), hıyar (100 ton), biber (100 ton) ve fasulyedir (75 ton). Tepehan-Sincik çevresinde ise, sebze bahçelerinin yaklaşık yarısı domatese (450 ton), 1/4'i hıyara (225 ton) geri kalan kısmı ise, patlıcan (120 ton) ve biber (125 ton) üretimine ayrılmıştır.

Meyve üretimi açısında da Tepehan-Sincik çevresi ile Şiro çayı havzası arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Doğanyol ve Pötürge'de tarım arazilerinin % 42'sini (7.440 ha.) oluşturan meyve bahçelerinin hemen tamamı kayısı bahçelerine ayrılmıştır. Her iki ilçe merkezinin çevresi adeta kayısı plantasyonları ile kaplıdır. Bu iki ilçenin toplam kayısı üretimi 11 bin ton kadardır. Kaysıdan başka bir miktar elma, erik, ceviz ve dut ağaçları da bulunmaktadır. Tepehan-Sincik çevresinde ise meyve bahçelerinin % 20'sini Antepfıstığı (50 ton), % 15'ini dut (85 ton), % 13'ünü armut (54 ton), % 12'sini nar (35 ton) ve % 10'unu (30 ton) incir ağaçları kaplamaktadır. Ayrıca yörede tarım alanları içinde % 9'luk paya sahip (1600 ha.) bağlardan yılda ortalama 650 ton üzüm elde edilmektedir.

Yörede toplam 26.750 baş sığır ve 40 bin baş kadar da davar beslenmektedir. Fenni arı kovanlarının sayısı da 10 bini bulmaktadır. Ayrıca Pötürge yakınlarında Akseki mevkiinde 23.600.000 ton rezerve sahip, 3 m. kalınlıkta, 150 m. uzunlukta profillit yatakları bulunmaktadır. Beyaz çimento ve seramik sanayiinde kullanılan profillit madeni açık işletme yöntemiyle işletilmektedir.

Kubbe dağı üzerindeki Kubbe Geçidi (1966 m.) ile Malatya-Elazığ karayoluna bağlanan bir yolla ulaşılan, adeta bir çıkmaz sokak durumundaki yörede, yerleşmelerin büyük bir kısmı küçük üniteler halindeki düzlüklere dağılmış mahallelerden oluşmaktadır. Sayıları 45'i bulan köyler içinde sadece Gökçe beldesinin nüfusu 2.050 kişiyi bulmaktadır. Yörenin önemli yerleşmeleri Kira dağının kuzey eteklerinde düzlüklerin nispeten genişlediği dolayısıyla da tarım alanlarının arttığı bir alanda kurulmuş olan ve 1877'de Kahta'ya bağlı bir bucak merkezi haline getirilen Pötürge'ye (eski adı İmrun), 1892'de Elazığ'a bağlı bir ilçe merkezliği verilmiş, Cumhuriyet sonrasında Malatya'ya bağlanmıştır. Bugün 3 bin nüfusa sahip bir ilçe merkezi olan

Pötürge'de çalışan nüfusun % 20'si tarımda, % 6'sı imalatta ve % 46'sı da toplum hizmetlerinde faaliyet göstermektedir. % 12 gibi küçümsenemeyecek bir miktarın da ticaret ile uğraştığı Pötürge önemli bir tarımsal pazar kasabası durumundadır.

Tablo 4: Pötürge-Doğanyol yöresinde yer alan bucakların alanı, nüfus miktarı ve yoğunluğu (1997)

Bucak adı	**Alanı** (km^2)	**Merkez nüf.**	**Top. nüf.**	**Yoğunl.**
Sincik	461	4.025	21.490	47
Tepehan	493	2.105	10.981	22
Pötürge	546	3.028	14.119	26
Doğanyol	295	4.887	9.606	33
TOPLAM	1795		56.196	31

Ulubaba dağının kuzey eteklerinde bir birikinti yelpazesi üzerinde kurulmuş olan eskiden Pötürge'ye bağlı bucak merkezi şimdi yeni ilçe merkezi olan Doğanyol (Keferdiz)'in nüfusu 5 bini bulmuştur. Ancak çalışan nüfusunun % 86 gibi büyük bir bölümü hala tarımla uğraşan Doğanyol, Pötürge'den daha fazla nüfus barındırmasına rağmen hala büyükçe bir köy yerleşmesi durumundadır.

Tepehan-Sincik çevresinde de 45 kadar köye dağılmış olan kırsal nüfus, küçük mahallelerde yaşamaktadır. Bu kısımda büyükçe birer köy olan bucak merkezi Tepehan (2200) ve yeni ilçe merkezi olan Sincik (4000)'den başka İnlice (3150) ve Nohutlu (1400)'da da belediye örgütü bulunmaktadır. Bucak merkezi olan 1000 nüfuslu Yarpuzlu ile 2050 nüfuslu Çamdere köyleri dışında nüfusu 500'ü geçen pek köy yerleşmesine rastlanmaz.

3. Hazar Gölü – Behrimaz Havzası Yöresi

Güneydoğu Toroslar sıra dağlarının orta bölümünde yer alan Hazar Gölü, Behrimaz ve Çitli havzaları ile bu çukur sahaları kuzeyden ve güneyden kuşatan dağlık alanlardan oluşan yöre, aynı zamanda Dicle ırmağının batı kolunu oluşturan Maden çayının drene ettiği saha ile Hazar Gölünün su toplama havzasına karşılık gelmektedir. Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde yer alan Hazar gölü çukurluğu ve onu kuşatan dağların uzanış doğrultuları, tektonik hatların uzanışına paralel olarak, güneybatı-kuzeydoğu yönündedir. Behrimaz ve Çitli havzaları da bu kırık sistemine paralel tali bir hat ile güneyden sınırlandırılmıştır. Bu çukur sahayı kuzeyden çevreleyen dağlık alan, batıda Karga (1977 m.) dağları ile başlar ve doğuya doğru Kuşakçı (1908 m.), Çelemlik (1658 m.) ve Mastar (2171 m.) dağları şeklinde devam eder. Bu dağ sırası üzerinde bugün kara ve demiryolunun geçtiği Kuşakçı dağları ile Çelemlik dağları arasındaki Kaz gediği (1280 m.) ile önceden karayolunun geçtiği Çelemlik ile Mastar dağları arasındaki Deveboynu (1500 m.) geçitleri yer alır. Hazar Gölü ile Behrimaz Havzası arasında yer alan Hazar (2347 m.) ve Yaylım (2097 m.), dağları kütlesi batıdaki Karaoğlan dağlarının devamı olarak uzanır ve doğuda Kup (2088 m.) dağı ile devam eder. Behrimaz-Çitli havzalarının

güneyinde ise, Maden dağları kütlesi yer alır.

Çelemlik ve Hazar dağları arısında yer alan Hazar Gölü; yaklaşık 20 km. uzunluğa, 3-5 km. arasında değişen genişliğe ve seviye farklarına bağlı olarak değişmekle birlikte bugünkü 1240 m. seviyesinde 80 km^2 kadar bir alana sahiptir. Doğal ve kültürel potansiyeli turizme elverişli olan Hazar Gölü, Elazığ ve Diyarbakır'ın önemli bir rekreasyon ve sayfiye yeri olarak önem taşımaktadır. Gölün turizm potansiyelinden yararlanmak amacıyla göl çevresinde birçok tesis oluşturulmuştur. Göl kıyılarına 1945'den bu yana 30 kadar kamu kuruluşu tarafından dinlenme tesisleri kurulmuş ve yenilerinin kurulması yönünde girişimler sürmektedir. Son yıllarda başlayan yazlık ev yapımı hızla devam etmektedir. Bugün sayıları iki olan modern büyük turistik tesislerin yenilerinin yapımı da tasarlanmaktadır. Ayrıca yaz aylarında günübirlik olarak ve çadırlı kamp kurarak gölden yararlananların sayısı bazı günlerde 5-6 bine ulaşmaktadır (YİĞİT-1994).

Hazar Gölü havzası batısında Karga ve Kuşakçı dağları ile Kamışlı dağları arasında eskilerin "Mercumut Yazısı" dedikleri Gözeli ve Kavak yazısı adıyla tanınan düzlükler yer almaktadır. Bu iki düzlük arasında 1650 m. yükseklikte yer alan eşik saha bu iki düzlüğü ayırdığı gibi, Hazar Gölüne dökülen Kürk çayı ile Fırat nehrine karışan Taşlıyayla dereleri arasında da su bölümü çizgisini oluşturur. Yanlardan gelen derelerin taşıdığı malzemelerle dolmuş bir düzlük olan Gözeli yazısı, yaklaşık 15 km^2.lik bir alan kaplar. Bu düzlüğe batıdan sokularak boşaltmaya çalışan Taşlıyayla deresi birikinti malzeme içinde yer yer 30-40 m. derinlere gömülmüştür. Daha küçük (yaklaşık 6 km^2) bir düzlük olan Kavak ovası ise, yakın zamanda buraya ulaşmış olan Kürk çayı tarafından boşaltılmaya çalışılmaktadır. Kavak ovasında birikmiş olan malzeme Sivrice'deki tuğla-kiremit fabrikaları tarafından kullanılmaktadır. Biri diğerinin devamı şeklinde uzanan bu düzlüklerin tarımsal karakterleri birbirinden farklıdır. Hemen hiçbir meyve ağacına rastlanmayan, genellikle tahıl ve sebze üretimiyle uğraşan Kavak ovasına karşılık batısındaki Gözeli yazısında bilhassa armut ağaçlarından oluşan meyve bahçeleri yer alır. Ayrıca akarsularca yarılarak birbirinden kopmuş düzlüklere bölünmüş olan Gözeli Yazısında, 12 tane mezra yer alırken Kavak ovasında sadece bir köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Kavak ovasından sonra 70-80 m. derinliğinde bir vadiye yerleşen Kürk deresinin taşıdığı malzemelerin, Kürk köyü önlerinden itibaren biriktirilmesiyle oluşan vadi tabanı daha doğuda deltaya geçmektedir. Kürk çayının geniş vadi tabanı ile delta sahasının tarımsal karakteri, çevresindeki arızalı alanlardan farklılık gösterir. Genellikle meyve ve sebze tarımı yapılan arazinin büyük bir kısmı sulanabilmektedir. Böylece zengin bir

tarımsal potansiyele sahip ve eski bir kervan yolu güzergahında yer alan 300 nüfusu Kürk köyü, eskiye göre nüfusunun 2/3'sini kaybetmiş olmasına rağmen yinede çevresindeki bütün köylerden daha fazla nüfus barındırmaktadır.

Hazar Gölünün batısında yer alan Gözeli yazısı ve Kürk deltasından sonra, tarım alanlarının genişlediği bir diğer yer de, gölün doğusundaki Gezin deltasıdır. Zengin bir tarım potansiyeline sahip alan deltada yer alan arazilerinin tamamına yakını sulanabilmektedir. Bilhassa son yollarda önemli miktarda çilek üretimi yapılan delta üzerinde yer alan, 3650 nüfuslu Gezin'de 1994'de belediye örgütü kurulmuştur.

Hazar Gölü güneyinde, Hazar dağları ile Maden dağları arasında Güneydoğu Toroslar yöresinin, Doğanşehir ovasından sonra en geniş tarım alanlarına sahip Behrimaz havzası yer alır. Doğuda tepelik bir alanın oluşturduğu 1295 m. yükseklikteki eşik alanla Behrimaz ve Çitli ovası olarak anılan iki bölüme ayrılan havzayı, güneyden çevreleyen Maden dağlarının yamaçları ile havza tabanı arasında belirgin bir fay dikliği uzanmaktadır. Yaklaşık 35 km^2'lik bir alan kaplayan Behrimaz ovasının ancak yarısı sulanabilirken, daha alçakta (1260 m.) yer alan 15 km^2'lik alana sahip Çitli ovasının tamamına yakını sulanabilmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz tarım ve yerleşmeye sahne olan alanların toplam arazi içindeki oranı % 15'i geçmemektedir. Yaklaşık 15 bin ha.ı bulan tarım alanlarının 2/3'sini ekili alanlar, 1/3'ini de bağ ve bahçeler oluşturmaktadır. Tarlaların yarısına buğday (5 bin ha.) ekilmekte ve yılda ortalama 8 bin ton ürün elde edilmektedir. Buğdaydan sonra ikinci sırayı alan fasulye tarlalarının oranı ise 1/5 (1.500 ha.) kadardır. Bu alanlardan yılda ortalama 2 bin ton kadar kuru fasulye elde edilmektedir. Tarlaların yaklaşık % 15'lik (1.200 ha.) bölümü de yem bitkileri tarımına ayrılmıştır. Bu alanlardan yılda ortalama 6 bin ton kadar kuru ot elde edilmektedir. Ayrıca 150 ha. kadar alana şekerpancarı ekilmekte ve yılda ortalama 5.250 ton ürün elde edilmektedir. Sebzeye ayrılan alanların yaklaşık % 65'ine domates, % 10'una taze fasulye, % 10'una karpuz, % 10'una da hıyar ekilmektedir. 1000 ha. bulan meyve bahçelerinin % 30'unda elma (2.000 ton), % 15'inde kayısı (300 ton), % 10'unda armut ve % 10'unda da erik ağaçları yer almaktadır. Ceviz, şeftali, dut yetiştirilen diğer meyvelerdir. Ayrıca, Sivrice yakınlarında Soğukpınar, Hazar Gölü doğusunda Gezin, Kızıltepe ve Çitli köylerinde yıllık toplam üretimi 350 tonu bulan çilek üretimi önem taşımaktadır. Son yıllarda Gezin'de çilek festivali de yapılmaya başlanmıştır.

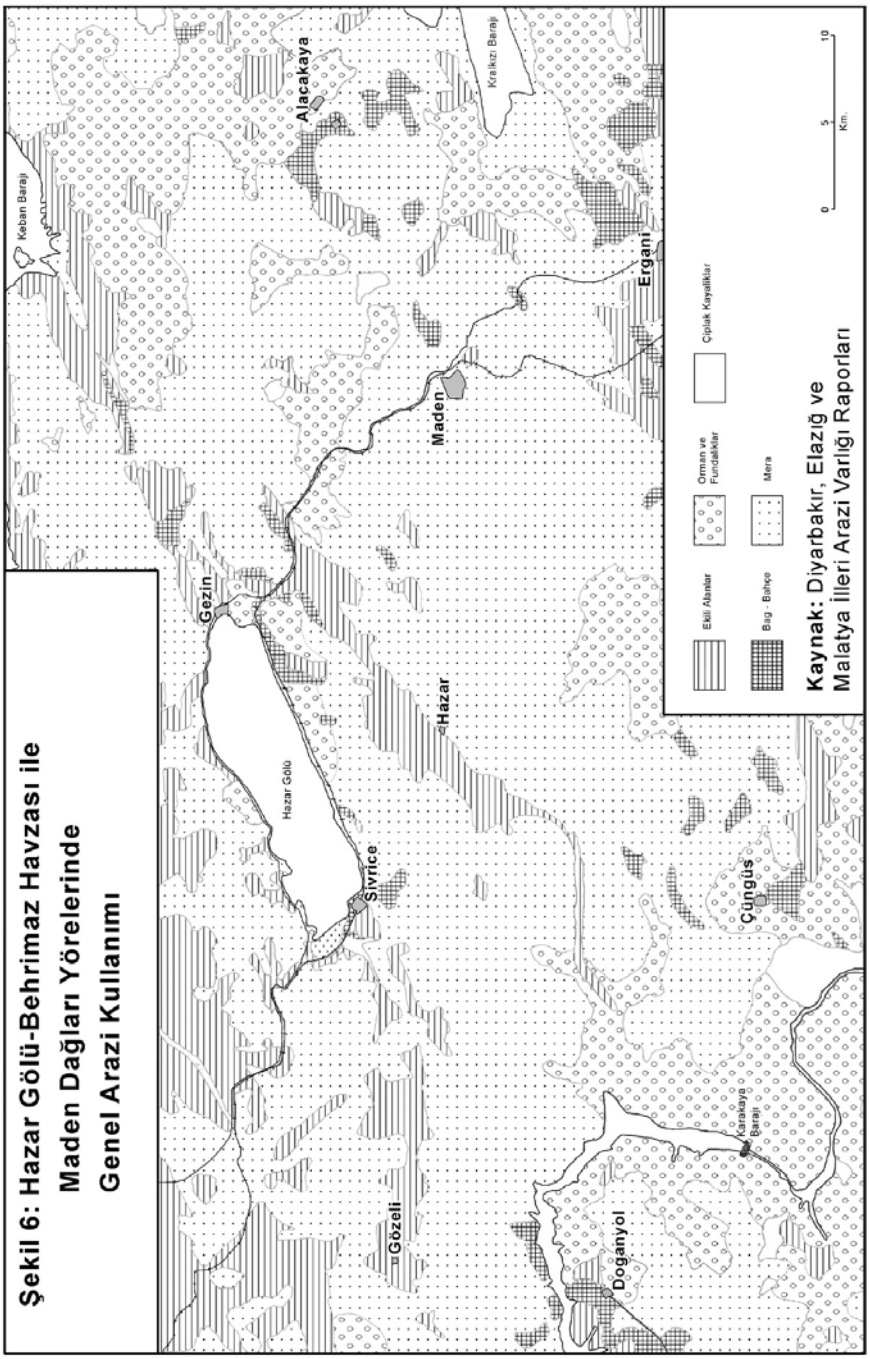
Şekil 6: Hazar Gölü-Behrimaz Havzası ile
Maden Dağları Yörelerinde
Genel Arazi Kullanımı
Keban Barajı
Alacakaya
Kralkızı Barajı
Ergani
Maden
Gezin
Hazar Gölü
Hazar
Sivrice
Çüngüs
Gözeli
Karakaya Barajı
Doğanyol
Çıplak Kayalıklar
Orman ve Fundalıklar
Mera
Ekili Alanlar
Bağ - Bahçe
Kaynak: Diyarbakır, Elazığ ve
Malatya İlleri Arazi Varlığı Raporları
0
5
10
Km.

Yörede, hayvancılık faaliyetlerinde her ne kadar eskiye göre bir gerileme söz konusu ise de, hayvancılık yine de vazgeçilemeyen bir ekonomik faaliyet durumundadır. Çünkü hayvancılık, tarımdan beklenen verimin alınamadığı yıllarda geçim sıkıntısını hafifletmek için yapılan yedek bir uğraşı durumundadır. Yörede 2.000 kadar sığır ve 25.000 kadar da davar varlığı bulunmaktadır. Yörenin son yıllarda en önemli uğraşısı arıcılıktır. Arıcılıkla uğraşanlar bilhassa son yıllarda ürettiği balları ile ün kazanmaya başlayan Hazar dağını tercih etmektedirler. Yörede yaklaşık 10.000 kadar fenni kovan bulunmaktadır.

Yerleşme dokusu 5-10 haneli mahallelerden oluşan yörede, birkaç köyün dışında tüm köyler mahallelerin birleşmesinden meydana gelmektedir. Bunlardan bazılarında, köy olarak nitelenen bir merkezi mahalle bulunurken, bir kısmında belirli bir köy merkezi de bulunmamaktadır. Köylerin içinde bucak merkezi olan Kavak (520) ve Çitli havzasında yer alan Bahçedere (585) ve Çitli (330) köyleri dışında nüfusu 200'ü bulan köy sayısı çok azdır.

Tablo 5: Hazar Gölü-Behrimaz havzası yöresinde yer alan bucakların alanı, nüfus miktarı ve yoğunl. (1997)

Bucak adı	**Alanı** (km^2)	**Merkez nüf.**	**Top. nüf.**	**Yoğunl.**
Gözeli	263	297	2.305	9
Sivrice	385	7.429	11.862	31
Hazar	202	521	3..359	17
TOPLAM	850		17526	21

Yörenin en büyük yerleşmesi, Hazar Gölünün güneybatı kenarında yer alan dört ayrı mahalleden oluşan Sivrice'nin mahallelerinden üçü, bugün de eski özelliklerinden fazla bir şey kaybetmemiş olan eski birer köy yerleşmeleridir. Sivrice'nin merkezi kısmını oluşturan Gölbaşı mahallesi ise Hazar gölü kıyısında 1280 m. yükseltide bir tepe üzerine kurulmuştur. Gelişimini endüstri tesislerine borçlu olan Sivrice'de yer alan Gübre ve Tuğla-Kiremit fabrikalarındaki personel artış ve azalışları şehrin gelişimini de etkilemektedir Sivrice'de nüfusun % 17'si tarımsal faaliyetlerde, % 40'ı endüstri sektöründe ve % 43'ü de hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Ticari bakımdan çevresine gereken hizmetleri ulaştıramayan Sivrice'ye, idari bakımdan bağımlı olan 50 köy yerleşmesi idari işleri dışında diğer birçok işleri için direkt olarak Elazığ'la ilişki içindedirler. Bugün 7.500 kadar nüfusu bulunan Sivrice'nin gelişmesi ancak endüstri ve turizmin gelişimine bağlıdır (YİĞİT-KARAKAŞ-1995).

4. Maden Dağları Yöresi

Maden dağları batıda Fırat nehri ile doğuda Dicle nehri arasında yaklaşık 50 km. uzunluğunda ve kuzey-güney yönünde de yaklaşık 30 km. genişliğinde bir alana yayılmıştır. En yüksek yeri batıda Akdağ üzerinde 2230 m.yi bulan Maden dağları

doğuya doğru gidildikçe alçalmaktadır. Dicle vadisi yakınlarında 1400 m.ye kadar alçalan kütle içerisine Dicle ırmağı 200 m. kadar gömülmüş durumdadır. Dicle vadisinden sonra tekrar yükselmeye başlayan dağlık kütle kısa mesafede tekrar 2000 m. seviyesine yükselmektedir. Yapısını jeologların "Maden karmaşığı" adını verdikleri Orta Eosen yaşlı volkanik ve tortul kayaçların oluşturduğu Maden dağlarında, Maden ilçesi yakınlarında dar bir alanda, içinde bakır cevherlerinin de yer aldığı Kratese yaşlı ofiyolitler bulunmaktadır. Bakır yatakları Maden ilçe merkezinin 200 m. kadar güneybatısında yer alır. Diyabazlar içinde bulunan yatakta, 1 milyon ton kadar çıkarılmaya hazır (% 1.26 Cu tenörlü), 4 milyon ton kadar çıkarılmaya hazır olmayan (% 1.18 Cu tenörlü), toplam 5 milyon ton kadar cevher vardır.

Tekevler köyü yakınında Kışlakçı deresi ile Kavak çayının birleşmesiyle oluşan Dicle ırmağı, Maden dağlarını boydan boya geçen boğaza girer. Gittikçe daralan ve derinleşen akarsu yatağı Sakız dağına kadar kuzey-güney yönünde uzanır. Buradan itibaren doğuya yönelerek Debin çayını alır ve Diyarbakır havzasına ulaşır. Diyarbakır havzasında Güneydoğu Toroslardan inen önemli bir çok akarsuyun bu çayla birleşmesiyle asıl Dicle oluşur. Tarihin en eski çağlarından beri kullanılan işlek bir yol olan bu vadinin geçit rolü, her şeyden önde gelir. Bu dağlık yerler, büyük nüfus topluluklarını geçindirecek başka imkanlara sahip olmadıklarından, buraları durak, konak yeri değil sadece bir geçit yeri olarak kalmıştır.

Dicle Boğazı içinde yer alan Maden (Ergani Madeni) ilçe merkezi, varlığını tarihin ilk çağlarından beri işletilen bakır ocaklarına borçludur. Buradaki bakır ocaklarının işletildiği devrelerde gelişmiş, ocakların çalışmadığı zamanlarda da önemini kaybetmiştir. Bugün de bakır izabe ve asit fabrikalarının faaliyetine ara vermesine bağlı olarak sürekli gerilemektedir. Dünyanın bilinen en eski bakır yataklarından biri olan Maden'deki bakır ocakları tarihin ilk çağlarından beri aralıklarla işletilmiştir. Günümüzde Etibank EBİM (Ergani Bakır İşletmeleri Müessesesi) tarafından işletilmektedir. Eskiye oranla rezervin azalması, tenörün düşmesi ve tesislerin eski olması nedeniyle üretim pahalıya mal olmakta ve müessese sürekli zarar etmekte olduğundan tesislerde işler büyük ölçüde tatil edilmiş; personel azaltımı yoluna gidilmiş ve nihayet 1995'de tesisler bir özel şirkete kiralanmıştır. Bu durum Maden'in gelişimini de etkilemiş ve son bir kaç yıl içerisinde kasabanın nüfusu (8.250) yarı yarıya azalmıştır. Mihrap dağının eteğinde Mihrap deresi vadisinin karşılıklı iki yamacında eğimli bir saha üzerinde kurulmuş olan Maden kasabasında 1990'da iktisaden faal nüfusun % 4'ü tarımda, % 42'si endüstri sektöründe, % 54'ü de hizmetler sektörü içinde yer almakta idi. Ancak tesislerin kapanmasıyla durum değişmiştir (YİĞİT-1995).

Tablo 6: Maden Dağları yöresinde yer alan bucakların alanı, nüfus miktarı ve yoğunluğu (1997)

Bucak adı	**Alanı** (km^2)	**Merkez nüf.**	**Top. nüf.**	**Yoğunl.**
Gerger-Taraksu B.	188	1.516	4.451	24
Çüngüş	470	4.138	14.589	31
Maden	608	8.255	17.243	28
Alacakaya	268	3.339	8.766	33
TOPLAM	1534		45.049	29

1934 yılında Alacakaya (eski adı Guleman) yakınlarında Dereboyu (Sori) ve Kef bölgesinde keşfedilen krom yatakları 1935'de işletilmeye başlanmış, 1952'de bu bölgedeki madenleri işletmek üzere Etibank Şark Kromları İşletmesi kurulmuştur. Üçü açık 11'i kapalı olmak üzere 14 ayrı ocakta faaliyet sürdürülmektedir. 6 milyon ton kadar tahmin edilen rezervin 500 bin tonu işletmeye hazır durumdadır. Buradan çıkarılan maden Kovancılar yakınındaki ferrokrom tesislerinde işlenerek büyük bir kısmı yurt dışına ihraç edilmektedir. Ayrıca Alacakaya'da içerisindeki demirli bileşiklerden kaynaklanan kırmızıya yakın rengiyle "Elazığ Vişnesi" adıyla tanınan mermer yatakları Etibank ve özel sektörce işletilmektedir. Elazığ'daki mermer işleme tesislerini beslemenin dışında yurt içinde ve yurtdışındaki başka tesislere de blok mermer gönderilmektedir.

Önceleri Maden'e bağlı bir köy yerleşmesi olan Alacakaya'da, 1986'da belediye kurulmuş, 1990'da da Maden'den ayrılan 8 köy ile Palu'dan bağlanan 4 köyün ilçe merkezi haline gelmiştir. İktisaden faal nüfusun % 67'si sanayi sektöründe yer alan, madencilik alanında çalışan nüfusun % 13'ünü oluşturduğu Alacakaya'da tarımda çalışanların oranı % 2'dir. 3400 kişi nüfusu bulunan Alacakaya'da, Etibank Şark Kromları İşletmesine ait 560 tane lojman ve 350 yatak kapasiteli işçi pansiyonlarından başka işçi ve memur lokalleri ve revir gibi sosyal tesisler bulunmaktadır. Böylece Alacakaya tipik bir madencilik kasabası görünümündedir. Tarım alanlarının çok kısıtlı olduğu (% 5) yörede, tarlaların % 80'ine tahıllar, % 15'ine de fasulye ve nohuttan oluşan baklagiller ekilmektedir. Domates, karpuz ve yeşil soğan en çok yetiştirilen sebzeleri, ceviz, kayısı ve elma da başlıca meyveleri oluşturur. YİBO'nun yer aldığı, 1150 nüfuslu Çataklı köyü Alacakaya'dan sonra en göze batan yerleşme durumundadır.

Maden dağları yöresinde Maden ve Alacakaya gibi madencilik kasabaları dışında, Maden dağlarının güneybatı ucunda, Fırat'a karışan ve kendi adıyla anılan çayın vadisinde 1150 m. yükseltide 4000 nüfuslu Çüngüş ilçe merkezi yer alır. Dağlık bir alanda ve yollardan uzak olması nedeniyle gelişememiş olan Çüngüş'ün büyük ümitler beslediği Karakaya Barajı da gelişmesine pek katkı sağlayamamıştır. Çalışan nüfusunun % 45'i toplum hizmetlerinde, % 13'ü de ticarette yer alan Çüngüş, kendisine bağlı 40 kadar köyün tarımsal pazar merkezi durumundadır. Yollardan uzak, ulaşılması zor bir sahada yer alan Çüngüş çevresi, Fırat Boğazının batısında olduğu gibi orman ve

fundalıkların geniş (% 42) yer kapladığı bir yöredir. Toplam arazinin % 20'sini (10.710 ha.) oluşturan tarım arazilerinin 1500 ha.ını bağ alanları, 830 ha.ını meyve ve 1720 ha.ını da sebze bahçeleri oluşturur. Ekilen alanların yarısını buğday tarlaları (2.540 ha.) oluşturur ve yılda ortalama 4.600 ton ürün elde edilir. Tarlaların 1/4'ini de arpa (1.350 ton) ve mısır (1.300 ton) tarlaları oluşturmaktadır. Geri kalan alanda ise yonca, fasulye, soğan ve patates yetiştirilmektedir. Sebze alanlarının yarısını kaplayan domatesten yılda 11 bin ton ürün alınmaktadır. Ayrıca 7.500 ton hıyar ve 2.000 ton patlıcan üretimi söz konusudur. Meyve bahçelerinin yaklaşık 3/4'lük kısmı nar, incir, badem, ceviz, elma, dut ve armut arasında hemen hemen eşit paylaşılmıştır. Yöreden yılda ortalama 480 ton nar, 415 ton badem, 365 ton incir, 350 ton ceviz, 320 ton elma, 290 ton armut ve 235 ton dut elde edilmektedir.

5. Arıcak-Yayla Yöresi

Güneydoğu Toroslar'ın doğu ucunda Akdağ (2417 m.) ve Akçakara (2940 m.) dağlarının güney etekleri ile İnceburun dağları arasında Elazığ'ın Arıcak ilçesi ile Bingöl'ün Genç ilçesine bağlı Servi ve Yayla bucaklarının bulunduğu alan son yöreyi oluşturur. Büyük bir kısmını fundalık ve ormanların kapladığı yörede tarım alanlarının oranı % 10 kadardır. Yaklaşık 5 bin ha. kadar alan kaplayan tarım arazilerinin yarısı ekili, diğer yarısı da dikili alanlara ayrılmıştır. Ekili alanların 3/4'ü buğdaya, geri kalan alanların yarısı arpaya diğer yarısı da yonca ve mısır tarlalarına ayrılmıştır. Dikili alanların % 90'ı bağ alanlarına (2.350 ha.) ayrılmıştır. Yılda ortalama 8.200 ton üzüm elde edilmektedir. Meyveye ayrılan alanların % 40'ını dut, % 30'unu ceviz, % 20'sini elma ve % 10'unu da kayısı ağaçları kaplamaktadır. Ayrıca yörede 12.500 kadar sığır ve 25.000 kadar da davar varlığı mevcuttur.

Tablo 7: Arıcak-Yayla yöresinde yer alan bucakların alanı, nüfus miktarı ve yoğunluğu (1997)

Bucak adı	**Alanı** (km^2)	**Merkez nüf.**	**Top. nüf.**	**Yoğunl.**
Arıcak	400	5.253	16.520	41
Genç-Servi B.	523	2.410	5.470	10
Genç-Yayla B.	338	900	2.047	6
TOPLAM	1261		24.037	19

Ulaşım güzergahlarından uzakta engebeli bir sahada yer alan Arıcak-Yayla yöresinde küçük birimlere bölünmüş 50 kadar köy yerleşmesi yer almaktadır. Son zamanlardaki güvenlik problemleri nedeniyle, bu köylerden 10 kadarı tamamen, 15 kadarı da kısmen boşalmış durumdadır. Buradaki bucak merkezlerinden Servi (2400), Yayla (900) nüfusa sahip birer kır yerleşmesidir. Yörenin en büyük yerleşmesi olan Arıcak ise, Elazığ'a 124, Palu'ya 48 km. uzaklıkta, yer yer stabilize bir yolla 1480 m. yükseklikteki Tirinik geçidi güneyinde yer alır. Sirbelek dağı doğu yamaçlarından

kaynaklarını alan Merivan çayının dağlık sahadan az eğimli dağ eteğine geçtiği yerin hemen doğusunda kurulmuş olan Arıcak, önceleri Palu'ya bağlı bir bucak merkezi iken, 1987'de ilçe merkezi olmuştur. Erimli (3150), Üçocak (2030) ve Bükardı (1520) beldeleri ile birlikte 17 köyün ilçe merkezi olan Arıcak'ta çalışan nüfusun % 65'i tarımla uğraşmakta, % 17'si de toplum hizmetlerinde çalışmaktadır

SONUÇ

Ülkemizde sayıları giderek artan sistematik etütler yanında, mekan ilişkilerini esas alan bölgesel etütlerin de hazırlanmasına ağırlık verilmelidir. Böylece ülkemizin gerçek bölgesel coğrafyası, bu yöresel etütlerin birleştirilmesiyle tamamlanabilir.

Bu amaçla ele aldığımız Güneydoğu Toroslar yöresi, kendi içinde her biri kendine has özellikleri ile ayrılabilen, daha küçük ünitelerin birleşmesiyle oluşan büyük bir yöredir. Hatta ayrıntılı bölge tasnifleri içinde bir alt bölge olarak da belirlenebilecek özelliklere sahiptir. Ele aldığımız sınırlar içinde, Güneydoğu Toroslar yöresi 5 alt yöreye ayrılmakta, bu alt yöreler içinde de daha küçük coğrafi üniteler belirlenebilmektedir. Nitekim Doğanşehir-Çelikhan alt yöresi içinde Doğanşehir ovası ile Çelikhan ve Nurhak çevreleri farklı özellikleri ile birbirinden ayrılmaktadır. Aynı şekilde Şiro çayı alt yöresinde vadi tabanı ile dağların güneyinde kalan Tepehan-Sincik çevresi farklılaşmaktadır. Hazar Gölü- Behrimaz havzası alt yöresinde de Gözeli çevresi ile Hazar Gölü çevresi ve Behrimaz ovası farklı üniteler olarak ayrılmaktadır. Maden dağları alt yöresini de Maden-Alacakaya çevresi ve Çüngüş çevresi olarak iki alt üniteye ayırmak mümkündür. Arıcak-Servi-Yayla çevresi ise, kendi içinde bir bütünlüğe sahiptir. Böylece 11 küçük ünitenin birleşmesiyle 5 alt yöre, bunların birleşmesiyle de Güneydoğu Toroslar yöresi oluşmaktadır.

Bütün bu ünitelerin ortak değerlendirmesinden ise, Güneydoğu Toroslar'ın birbirine paralel uzanan dağ sıraları ile bunlar arasına yerleşmiş küçük düzlükler ve bir vahayı andıran vâdilerden oluşan bir yöre olduğu ve bu birbirinden topografik engellerle ayrılan ünitelerin her birinde farklı yaşayış tarzları oluştuğu görülür. Çevresindeki diğer alanlardan sadece topografik özellikleriyle değil, aynı zamanda iklim, bitki örtüsü ve tarımsal özellikleri; yetiştirdiği ünleri ile de ayrılan bu ünitelerin küçük ve çevresiyle bağlantıları zayıf olması nedeniyle, iktisaden kendi kendisine yetersiz durumdaki geri kalmış yerlerden oluştuğu, dolayısıyla da az sayıda nüfus barındırdığı görülmektedir.

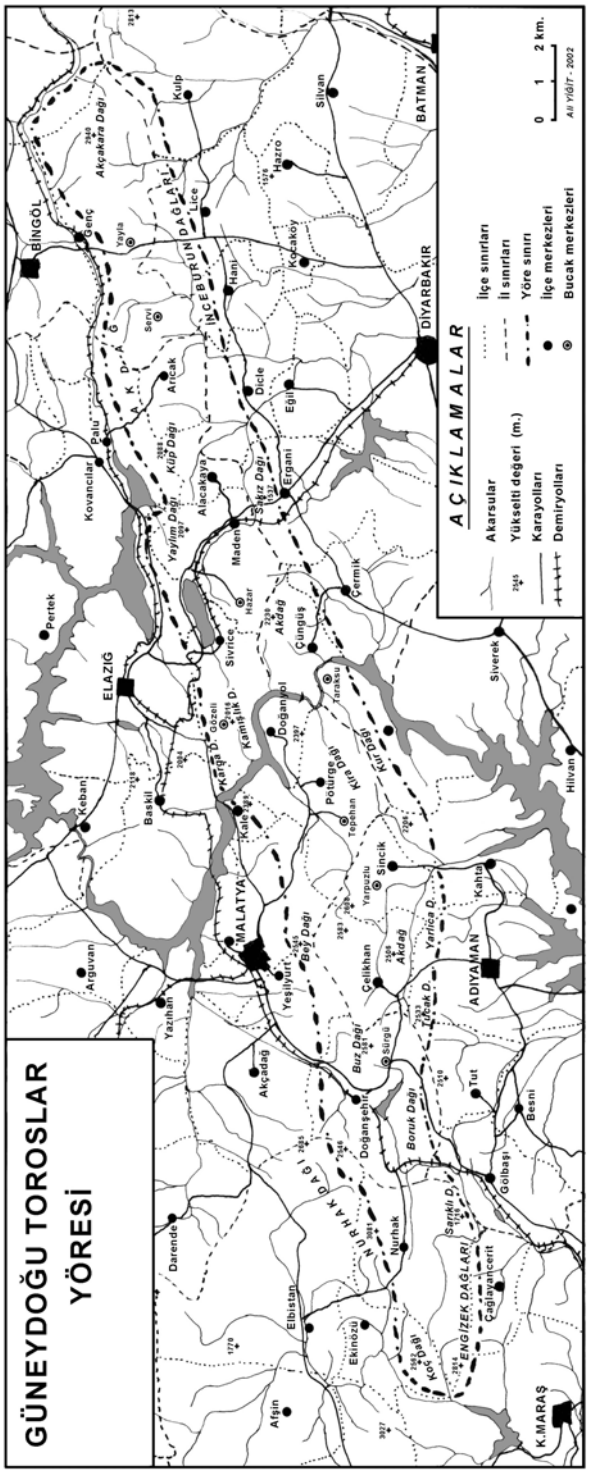
GÜNEYDOĞU TOROSLAR
YÖRESİ
AÇIKLAMALAR
Akarsular
Yükselti değeri (m.)
Karayolları
Demiryolları
İlçe sınırları
İl sınırları
Yöre sınırı
İlçe merkezleri
Bucak merkezleri
0 1 2 km.
Ali YİĞİT - 2002
BİNGÖL
DİYARBAKIR
BATMAN
ELAZIĞ
MALATYA
ADIYAMAN
K.MARAŞ
İNCEBURUN DAĞLARI
NURHAK DAĞI
ENGİZEK DAĞLARI
Kulp
Silvan
Hazro
Lice
Kocaköy
Hani
Genç
Yayla
Servi
Aricak
Dicle
Eğil
Palu
Kovancılar
Alacakaya
Ergani
Maden
Hazar
Çermik
Çüngüş
Sivrice
Pertek
Siverek
Hilvan
Keban
Baskil
Kalecik
Doğanyol
Tarakşu
Pötürge
Tepehan
Sincik
Yarpuzlu
Kahta
Arguvan
Yazıhan
Yeşilyurt
Çelikhan
Akçadağ
Doğanşehir
Sürgü
Tut
Besni
Gölbaşı
Darende
Nurhak
Elbistan
Ekinözü
Afşin
Çağlayancerit
Akçakara Dağı
Küp Dağı
Yaylım Dağı
Sakız Dağı
Akdağ
Kürt Dağı
Kira Dağı
Yarlıca D.
Tucak D.
Buz Dağı
Boruk Dağı
Sarıklı D.
Koç Dağı
Bey Dağı
Karga D.
Kamışlık D.
Gözeli
Şekil: 7

KAYNAKLAR

BAKIRCI,Y.,1998, Türkiye Tütün Üretiminde Çelikhan (Adıyaman)'ın Yeri ve Önemi, F.Ü. Fen-Edb. Fak. Coğrafya Bölümü Lisans Tezi, Elazığ.

BİLGİN,T. 1967, **Samanlı Dağları**, **.** İ.Ü.Coğr.Enst.Yay. No:50, İstanbul.

DARKOT,B., 1943, *Türkiye'nin Bölgeleri Arasında Yukarı Fırat Bölgesi* **III.Üniv. Haftası-Elazığ**, İ.Ü.yay.No:1965, sf.255-268, İstanbul.

ERİNÇ,S., 1945, *Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu Giresun Kesiminde Landşaft Kesitleri,* **Türk Coğrafya Derg**., 7-8, 119-140, İstanbul

ERİNÇ,S., 1953, **Doğu Anadolu Coğrafyası.** İ.Ü.Coğr.Enst.Yay. No:15, İstanbul.

ERİNÇ,S., 1958, *Bölge Sınırlandırmanın Esasları*, **İkinci İskan ve Şehircilik Haftası,** 69-94,

EROL,O., 1983, **Die naturräumliche Gliederung der Türkei,** Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden. STUTTGART.

EROL,O., 1993, *Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri*, **Ege Coğr. Derg**. sayı:7, sf.13-41, İzmir.

HÜTTEROTH W.-D., 1982, **Türkei,** Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.

İZBIRAK,R., 1955, *Yöre Mefhumu ve Yöre Bilgisi*, **Harita Derg**., 21, 1-26,

LOUIS,H., 1985, **Landeskunde der Türkei,** Geographische Zeitschrift. Beihefte; Steiner Verlag; Wiesbaden-, STUTTGART.

SANIR,F.1948, **Sultan Dağları'ndan Sakarya'ya ve Akşehir**, Ulus Basımevi, Ankara.

SARAÇOĞLU,H. 1956, **Türkiye Coğrafyası Üzerine Etüdler-I, Doğu Anadolu.** Maarif Basımevi, İstanbul.

SARIBEYOĞLU,M.1951, **Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası**, Anıl Matbaası, İstanbul.

SÖZER,A.N., 1984, *Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış* **Ege Coğr. Derg**. sayı:2, sf.8-30, İzmir.

STEWIG R., 1967, **Coğrafi Tabiata Uygun Sahalar Yönünden Batı Anadolunun Taksimatı,** İSTANBUL.

YİĞİT,A.1994, *Hazar Gölünün Turizm Potansiyeli ve Bugünkü Kullanım Durumu*., **F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.6, S.1-2, sf. 289-312, Elazığ.

YİĞİT,A.1995, *Maden (Ergani Madeni) Kasabasının Kuruluş, Gelişme ve Fonksiyonları*, **F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7, S.1-2, sf. 319-343, Elazığ.

YİĞİT,A.1996, *Türkiye'nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Düşünceler*, **F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.8, S.1-2, sf. 361-378, Elazığ.

YİĞİT,A.-KARAKAŞ,E.1995, **-** *Sivrice'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Şehirsel Fonksiyonları*, **1.Hazar Gölü ve Çevresi Sempozyumu Bildiriler**, sf. 167-182, Sivrice Kaymakamlığı Yay.No: 2, Sivrice-ELAZIĞ.

YÜCEL,T.1987, **Türkiye Coğrafyası.** Türk Kültürünü Arşt. Enst. yay: 68, Ankara.

Türkiye'nin Bölgeleri Hakkında**,**Türkiye Coğrafyası Komisyonu Tarafından Kongreye Verilen Rapor, **Birinci Coğrafya Kongresi** (Kitabı) sf. 80-90, Ankara-1941.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Malatya ve Kahraman Maraş illeri Arazi Varlığı Raporları.

DİE, elektronik ortamda ilçelere göre düzenlenmiş tarımsal üretim verileri.